

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 905329/1

בבית הדין הרבני תל אביב יפו

לפני כבוד הדיינים:

הרב יצחק מרוה, הרב רפאל זאב גלב, הרב שמעון לביא

התובע (נתבע בתביעה נגדית): פלוני (ע"י ב"כ עו"ד אבי גפן)

נגד

הנתבעת (תובעת בתביעה נגדית): פלונית (ע"י ב"כ עו"ד שרה מרקוביץ)

הנדון: הקדמת סידור הגט לסיום ההליכים הרכשיים או לדיון בכתובה ולפירעונה

פסק דין

ראשית דבר

לפנינו תביעה הרדית לגירושין.

זהו אחד מהתיקים המתמשכים ביותר המונחים על שולחננו. כדי ללמד על סדר גודל הדברים נציין כי בקרב כלל בתי הדין (פתח תקווה, בית הדין הגדול, תל אביב) התנהלו בין הצדדים למעלה מעשרים תיקים והתקיימו דיונים המשתרעים על פני למעלה משבע שנות מלחמה!

תיק זה התנהל שנים בבית הדין האזורי בפתח תקווה, ניתן בו פסק דין שעורער בבית הדין הגדול והועבר אלינו בשנה האחרונה בהוראת בית הדין הגדול.

עתה מונחות לפנינו תביעות בשני נושאים: תביעות גירושין הרדיות של הבעל ושל האישה, ותביעת רכוש של הבעל.

אין ספק שהצדדים תמימי דעים בעניין הגירושין, שניהם המשיכו את חייהם, גרים בנפרד זה מזה למעלה משש שנים ומתכתשים ללא הרף בתיק רכוש המתנהל בין כותלי בית הדין.

עניינו של פסק דין זה כאמור בעניין הגירושין בלבד. תביעת הרכוש ממשיכה להתנהל לפנינו.

תיאור העובדות

הצדדים נישאו בחופה וקידושין כדת משה וישראל בתאריך כ"ח באדר תש"ן (25.3.90). מנישואין אלו נולדו להם שלושה ילדים.

ביום י"ח באב תשע"ב (6.8.12) הניח הבעל לפני בית הדין תביעת גירושין. בדבריו פירט הבעל את עילותיו לתביעה: האישה היא 'מורדת' בבעלה וכו', וכפי שטען בדיון הראשון (פרוטוקול הדיון מיום כ"ג במרחשוון תשע"ג – 7.11.12 שורות 42–45) שהאישה סירבה לקיים עימו יחסי אישות כבר שלוש-ארבע שנים. בהמשך דבריו טען אף כי האישה 'עוברת על דת יהודית' בהיותה רוקדת ריקודים אסורים ולפיכך הפסידה אף את כתובתה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לצדדים רכוש רב – נכסי דלא נידי ונכסי דנידי בארץ ובחו"ל, וכך 'יש הרבה על מה לריב'.

שני הצדדים טוענים – כל אחד על זולתו – על הברחת נכסים וכספים במהלך חיי הנישואין, וכל אחד מהם טוען כי חלוקת הרכוש צריכה להיות לא שוויונית – לזכותו, כמובן.

הצדדים ממשיכים להתכתש כבר שנים, אף שבית הדין בפתח תקווה ניסה את כוחו בזירוז הגט ואף קבע מועד לסידור גט ובירור שמות ליום כ"ח באייר תשע"ג (8.5.13) (פרוטוקול הדין מיום י"ד באייר תשע"ג – 24.4.13 שורה 136).

יש לציין כי בעבר דווקא האישה הייתה מי שהערימה קשיים ולא הגיעה לסידור הגט, ועתה התהפכו היוצרות: הבעל איננו רוצה לגרש את האישה עד שיסתיימו הדיונים בתביעת הרכוש אלא על פי התנאים שסוכמו בעבר.

לדבריו לאישה לא מגיע מאומה ועל כל פנים יש להחריג כמה נכסים מאיזון המשאבים שבינו לבין האישה.

לעומתו האישה, שאף היא תבעה גירושה אך מאוחר הרבה יותר – רק בכ"ו בתמוז תשע"ח (9.7.18), תובעת את חלקה בכלל הרכוש על פי החוק.

יש לציין כי בעבר תבעה האישה אף את כתובתה, אך היא הסכימה לוותר עליה תוך כדי הסכם שערכו הצדדים ביניהם. כיום אין לפנינו תיק כתובה.

טענת הבעל ובא כוחו לעיכוב הגט עד לסיום ההליכים הרכושיים

כאמור הבעל מסרב כרגע לגרש את האישה כל עוד לא יוכרעו ביניהם את כל המחלוקות בעניין הרכוש.

בסיכומיו מיום ט"ו בשבט תשע"ט (28.1.19) העלה בא כוח הבעל כי מן הדין יש להמתין ולעכב את סידור הגט עד שיסתיימו כל ההליכים שבין הצדדים ולא להותיר מחלוקת לאחר הגט. בא כוח הבעל ממרחק הביא לחמו, מן הגורן ומן היקב, להוכיח הלכתית טענה זו ועל כן הוא מבקש להמתין עם סידור הגט.

טענת האישה ובאת כוחה לסידור גט מיידי

מנגד האישה ובאת כוחה דורשות גירושין מיידיים. לדבריהן אין 'למשוך' זאת יותר, האישה רוצה להמשיך בחייה ובמקביל לנהל את מאבקה מול הבעל לפנינו על הבית וכל הרכוש.

לדברי האישה, שני ילדים עדיין דרים עימה בבית ושניהם מוסתים על ידי אביהם כנגדה. היא איננה מתנגדת למכירת הדירה, אך מעוניינת שהכול ייעשה כמקשה אחת – חלוקת הדירה ושאר הרכוש.

היא איננה מוכנה 'למשוך' יותר את סידור הגט.

השתלשלות האירועים בתיק

כפי שצוין, תיק זה החל כבר בשנת 2012 בבית הדין בפתח תקווה [...] וביום ל' בניסן תשע"ו (8.5.16) ניתנה החלטה בעניין תביעת הגירושין, הרכוש והכתובה ובה נאמר כדלהלן:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. הצדדים יתגרשו זה מזה, כהסכמתם.

ב. הדירה ברח' [א'] בפתח תקווה והחנות ברח' [ב'] בפתח תקווה שייכות לבעל בלבד ואין לאישה חלק בהם.

ג. דירת המגורים ברח' [ג'] בפתח תקווה שייכת לשני הצדדים בחלקים שווים.

ד. בחשבונות הבנק ובזכויות האישה ממקום עבודתה יישאר כל צד בזכויותיו.

ה. על הבעל לשלם לאישה עובר לגט את מלוא הסכום הנקוב בכתובתה.

סעיף זה ניתן ברוב דעות.

ו. קובעים מועד למעקב ובירור שמות ליום רביעי י"ז באייר תשע"ו.

על החלטה זו ערערו שני הצדדים כאחד בבית הדין הגדול, וביום כ"ז בטבת התשע"ז (25.1.2017) ניתנה החלטת בית הדין הגדול המשהה את ביצוע ההחלטה הנזכרת של בית הדין קמא בפתח תקווה מכמה סיבות ומורה להעביר את התיק לבית הדין בתל אביב – שבו הועבר התיק להרכב דנן – תוך כדי התוויית מתווה בעניין הרכוש. מהתאריך כ"ו בתמוז תשע"ח (9.7.18) התנהלו בבית הדין בתל אביב עוד שני דיונים.

בדיון שהתנהל לפנינו ביום כ"ו בתמוז התשע"ח (9.7.2018) טען הבעל כי הוא מוכן להתגרש רק אם הבית יימכר. לעומתו טענה האישה כי היא דורשת להתגרש מייד ללא שום תנאי. עוד באותו יום ניתנה החלטה לאור טענות הצדדים והתמשכות התיק כדלהלן:

[...] מאחר ותביעת הגירושין הגיש הבעל, והתנאי שלו לגירושין הוא מכירת הדירה – ייתכן מאוד שהגט יידחה בחודשים רבים אם לא מעבר לכך, אולם לא ניתן לדרוש מהבעל לתת גט כאשר הוא התובע.

משכך, אם האישה מעוניינת לזרז את הטיפול בהסדרת גט, עליה להפוך את היוצרות ולפתוח תיק תביעת גירושין, וכך תהפוך את מעמדה מנתבעת לתובעת.

בית הדין מוצא לנכון להבהיר שלאחר שנים כה רבות של פירוד, כאשר עדיין לא רואים את הסוף, האישה זכאית לפנות לבית הדין לפעול לשחרורה מכבלי הנישואין.

האישה ובאת כוחה אכן פתחו תיק גירושין. בדיון שהתקיים ביום י"א בטבת תשע"ט (19.12.18) בפני הרכב דנן (החדש) חזר כל צד על עמדתו דלעיל, אך הבעל הוסיף ואמר שבעבר הוא רצה להתגרש והאישה סירבה ולא הגיעה לסידור הגט. היום הוא מוכן להתגרש רק בקיומם של התנאים שסוכמו בעבר שהוא יקבל את שני התכשיטים (שעליהם דובר) ושהדירה תימכר (שורות 28–30 לפרוטוקול הדיון). לשאלת בית הדין השיבה האישה שעקרונית היא מוכנה למכור את הבית אך זאת רק במסגרת כלל ענייני הרכוש הנידונים בין הצדדים.

בתום הדיון ביקש בא כוח הבעל לקבוע מועד להוכחות. לדבריו יש צורך לסיים קודם את הליך הרכוש. לעומתו דחתה באת כוח האישה את הדברים בטענה כי לאור מרידה הדדית של בני הזוג צריך לכפותם לגירושין ללא קשר לתביעת הרכוש.

ביום כ"ו בטבת תשע"ט (3.1.19) החליט בית הדין לדחות את עמדתו של בא כוח הבעל בעניין קיום דיון הוכחות וחקירות. זאת לנוכח אופיו של תיק זה שברור בו לעין כול כי שני

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הצדדים רוצים בגירושין ומחלוקתם איננה בעניין זה אלא על הרכוש, הבעיה הגדולה היא שכל צד מתבצר בעמדתו וכלל אין רואים את הסוף.

על אף האמור ובטרם מתן פסק דין נאות בית הדין לאפשר לבא כוח הבעל להגיש סיכומים בעניין. האחרון אכן, כאמור, הגיש אסמכתאות הלכתיות המאששות לדבריו את עמדתו בדבר הצורך לסיים את ההליך הרכושי טרם הגט. האישה כאמור מתנגדת נחרצות לעמדה זו.

לאור האמור ומאחר שלפנינו מונחת גם תביעתה של האישה לחיוב מידי בגט אנו נדרשים לירד לעומקה של סוגיה זו למתן הכרעה בעניין – אם יש מקום להורות על חיוב בגט לאלתר.

נושאי הדיון

בפסק דין זה נדון בסייעתא דשמיא בעניינים הבאים:

- א. חידושו של רבנו ירוחם כששני הצדדים מורדים זה בזה;
- ב. דינו של הגר"ח פלאג'י – פירוד ממושך וחוסר תקווה מוחלט לשלום בית;
- ג. ביאור בדברי רבנו ירוחם – האם יש הבדל מי התחיל במרידה?
- ד. תביעת כתובה לעומת סידור הגט – מי קודם?
- ה. תביעת רכוש לעומת סידור גט – מי קודם?

דיון והכרעה

א. חידושו של רבנו ירוחם כששני הצדדים מורדים זה בזה

הנה זה ברור כי פניהם של הצדדים לגירושין. כך טענו שניהם בכמה הזדמנויות, וכך גם הבין בית הדין הגדול וכפי שעולה מפרוטוקול הדיון (מיום ג' בטבת תשע"ז – 1.1.17, שורה 27) שהצדדים לא רוצים זה את זה. גם בית הדין קמא שותף היה לעמדה זו וכפי שעולה מהחלטתו הנזכרת מיום ל' בניסן תשע"ו (8.5.16) וכפי שגם אנו חזינו ושמענו בשני הדיונים שהתקיימו לפנינו. כלומר: יש בפנינו בני זוג שבעצם התנהגותם ומעשיהם בשטח הם מצהירים כי פניהם לגירושין. אך לא זו בלבד אלא שכבר בשטח חיים הם כבני זוג גרושים לכל דבר ועיקר והותירו מאחורי גבם את הנישואין הקיימים עתה רק על הנייר ותו לא.

בית הדין סבור כי מצב זה כשלעצמו יש בו כדי להוות עילה לגירושין וכפי שיבואר. ומקור לדברים מצאנו בדבריו המפורסמים של רבנו ירוחם. רבנו ירוחם (מישרים נתיב כג חלק ה) כתב וזו לשונו:

וכתב מורי הרב רבי אברהם בן אשמעאל כי נראה לו שאשה שאמרה "לא בעינא ליה, יתן לי גט וכתובה", והוא אומר "אנא נמי לא בעינא לך, אבל איני רוצה ליתן גט" – מסתבר דאין דנין אותה במורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניא, אלא מיהו משהינן לה תריסר ירחי אגיטא דילמא הדרי בהו. לאחר שנה כופין אותו לגרש, והפסידה תוספת וכל מאי דיהיב לה מדיליה, דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה.

מבואר אפוא בדבריו שבאופן ששני הצדדים מסכימים לפירוד ושניהם מורדים זה בזה, והאישה דורשת את גיטה מייד, בית הדין נעתר לכך וכופה את הבעל ליתן גט לאשתו ללא שיהוי – אם וכאשר כבר עברה שנה שהם במצב זה ולא חזרו לשלום בית.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ביסוד דבריו של רבנו ירוחם נראה שמאחר שעל פי תורתנו הקדושה מוסד הנישואין איננו רק מסגרת יבשה ופלטפורמה למטרת מגורים משותפים, אלא הוא בניית בית יהודי על שלל חיוביו של האחד כלפי משנהו, ומאחר שבפועל ואף באופן מוצהר הצדדים אינם חיים כבעל ואישה וכל אחד מורד ברעהו, נמצא שהם רוקנו את חיי נישואיהם מכל תוכן ובית הדין איננו יכול ליתן יד להמשך מצב שכזה.

והנה על דינו זה של רבנו ירוחם הסתמכו בפסקי דין רבניים רבים ונציין כמה מהם.

בפד"ר יא (עמוד 95–89, פסק דינו של בית הדין הרבני האזורי תל אביב יפו) כתבו כבוד הדיינים הרבנים חיים גדליה צימבליסט שליט"א, עמרם אזולאי וצ"ל ושלמה דיכובסקי שליט"א) בעניין הקשר שבין העברת רכוש להסכם הגירושין, וזו לשונם שם: "כשהבעל והאשה שניהם מורדים זה בזה, כופין או על כל פנים מחייבים את הבעל לגרשה."

והביאו דברי רבנו ירוחם הנ"ל, והוסיפו (בעמוד 95) בזו הלשון:

הואיל וכאמור אף הוא אינו חפץ בשלום בית ואף הוא מורד בה, אם כן מן הדין הוא חייב לגרשה, וכמו שהבאנו מדברי רבנו ירוחם שבכגון זה כופין אותו לגרשה. ואף אם לא נגיע לידי מדה זו של כפייה, מכל מקום יש לחייבו לגרשה, וכל כהאי גוונא כבר פסק הרמ"א (אבן העזר סימן קנד סעיף כא בהגה) וזו לשונו: "ובכל מקום דאיכא פלוגתא אם כופין או לא, אף על גב דאין כופין לגרש מכל מקום כופין אותו ליתן כתובה מיד."

מבואר בדבריהם, שאף אם לא נכוף ממש על הגט, מכל מקום יש לחייבם בגירושין.

ויעוין עוד בפסקי דין נוספים שסמכו ידיהם הלכה למעשה על רבנו ירוחם כגון בפד"ר יח (עמודים 80–81) ועוד.

למותר לציין שדין זה הוא דרסטרני ונוהג אף במקרה הפוך שהאישה היא המסרבת לקבל את גיטה עד סיומו של ההליך הרכושי ביניהם. בעניין זה מצינו בפסק דין של בית הדין הגדול (תיק מספר 1758, לא פורסם; בהרכב הדיינים הגאונים – נשיא בית הדין הגדול הרב שלמה משה עמאר, הרב שלמה דיכובסקי, הרב עזרא בר שלום – שליט"א) שפסקו לחיוב בגט (על אישה שמעכת את הגירושין לשם השגת מטרות ממוניות) וזו לשונם שם:

מן החומר שבתיק עולה שאכן יש מקום לחיוב בגט. שני הצדדים אינם רוצים זה בזה, כפי שקבע בית הדין האזורי [...] אנו סבורים שאין להשתמש בגט כמנוף להישגים רכושניים בנושא שנדון בערכאה אחרת. הצדדים אינם חפצים זה בזה, והדיון נסב כולו על הרכוש בלבד [...]

חזינן שבאופן שכל צד אינו רוצה לחיות עם זולתו, וצד אחד מחליט באופן שרירותי לעגן את זולתו ולעכב את סידור הגט ביניהם מסיבה זו או אחרת שאיננה קשורה לעצם חיי הנישואין ולרצונו לשקמם, יש מקום להסתמך על דינו הנ"ל של רבנו ירוחם לחיוב גט נגד הצד שאינו מוכן לגרש או להתגרש.

יתרה מזו יש לומר שמצינו שאפילו בגוונא שאחד מהצדדים דורש שלום בית, ובית הדין משתכנע שאכן רצונו אמיתי וכנה, אלא שלבית הדין נראה שאין כל סיכוי לכך ואפסה כל תקווה 'להחיות' את הנישואין עקב סרבנותו העיקשת של הצד השני, ואנו משוכנעים שהנתק ביניהם סופי ומוחלט – אף בכהאי גוונא ישנם בתי דין הנוהגים להישען על דברי רבנו ירוחם שלאחר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שנה ובהעדר כל סיכוי לחזור לשלום בית יש לחייב גירושין. אך בזה ישנם חילוקי דינים ואין כאן מקום להאריך.¹

הדברים מקבלים משנה תוקף במקרה דנן. הרי שני הצדדים מוכנים ומסכימים לגירושין ומנהלים תיק תביעה בנושא ומצהירים שאין כל סיכוי שבעולם שיחזרו לדור יחד, אלא שחלוקים הם בעיתוי, שבעוד האישה מעוניינת להתגרש מייד, הבעל מסרב וממשיך לדחות את סידור הגט עד שיסתיים ההליך הרכושי ולהתנותו בכך. אם כן קל וחומר שיש לחייב את הבעל ליתן גט פיטורין לאשתו לאלתר ללא דיחוי מכוח דברי רבנו ירוחם.

כאמור מצינו זאת בפד"ר רבים ונציין חלק מהם:

בפסקי דין רבניים (כרך יא עמוד 362) פסקו בבית הדין הרבני הגדול (בהרכב הדיינים מרן הראשון לציון הרב עובדיה יוסף – נשיא, הרב יוסף קפאח והרב מרדכי אליהו, כולם – זצ"ל) כי במקום שברור שאין עוד תקנה ושבני הזוג לא ישובו לחיות בשלום יש לשים קץ ולהפריד בין בני הזוג ואין להניח מצב זה להימשך. עיין שם.

כך גם נקבע בהחלטת בית הדין הרבני הגדול (תיק נ"ד/82, בהרכב הדיינים: הרב מרדכי אליהו זצ"ל ויבלח"ט הרב שלמה דיכובסקי והרב יוסף נדב) וזו לשונה:

בהיעדר סיכוי לשלום בית, אין לבית הדין ברירה אלא להטיל על שני הצדדים להתגרש. אין כאן אשמה חד-צדדית, אלא קביעת עובדה שחיי הנישואין הגיעו לקיצם ואין טעם לעסוק בהחייאה מלאכותית לפגרים מתים. פסק דין זה אינו חיוב חד-צדדי שבו צד אחד נאשם, אלא תיאור של המציאות הכואבת והמסקנה הבלתי נמנעת. זכותו וחובתו של בית הדין להוציא פסק דין לגירושין כאשר כלו כל הקיצין, גם אם לא ניתן להאשים ספציפית צד זה או אחר.

הרי שבהעדר כל סיכוי לשלום בית נחייב בגט לאחר שנה של פירוד בין הצדדים, ואין כאן מקום להאריך.²

¹ הארכנו בזה במקום אחר. ברור שלא בכל גוונא שאין סיכוי לשלום בית נחייב בגט, רק בקציר האומר נציין שיש לחלק טובא בשאלת האשם בפירוד: היכא שאשמת המרידה באותו צד שעתה לאחר זמן רב 'תפס את עצמו' ומוכן לשנות וללכת לטיפול, אך הצד השני 'כבר לא שם' לאור התנהגותו של מי שעתה פניו לשלום, שמאחר שבית הדין רואה לנגד עיניו כי הגם שעתה בקשת שלום הבית היא כנה המבקש אותה כבר איחר ו'הפסיד את הרכבת' ואין לו כרגע 'פרטנר' לעשיית שלום בית – ובזה נחיל את דברי רבנו ירוחם וכן את דברי הגר"ח פלאג'י ונחייבו בגט מחמת עיגון הצד שכנגד. מה שאין כן בגוונא שהאשמה היא על הצד שכנגד או על שני הצדדים גם יחד, או שישנה הכחשה גורפת ביניהם על מי להטיל את האשמה – בזה נראה שאף לרבנו ירוחם לא נוכל לחייב בגט אם צד אחד מעוניין באמת ובתמים בשלום בית, ומוכן לעשות את הכול בשביל זה. כאן לא נחייב בגט (אף שנראה לנו שאין סיכוי לשלום בית) אלא נבחר לצד החפץ בגירושין כי הוא יצטרך להוכיח בבית הדין עילת גירושין, וכפי שעולה מדברי הרמ"א (אבן העזר סימן עז סעיף ג) ובדברי מהר"ם מרוטנבורג. כאמור כל זה היכא שבית הדין נוכח לראות כי יש כאן טענה כנה לשלום בית. מה שאין כן בנידוננו ששני הצדדים יחדיו מעוניינים עקרונית בגירושין ותובעים אותם ומורדים זה בזה, אלא שצד אחד מעכב גט לצורכי רכוש וכדו', שבכהאי גוונא ודאי שבית הדין יחייב בגירושין על פי רבינו ירוחם והגר"ח פלאג'י, ואין כאן מקום להאריך יותר.

² עיין בהערה 1. ויעוין בפסק דין בעניין זה בפסק דינו של בית הדין בחיפה (בהרכב שכלל את הח"מ) בתיק מס' 1073218/1 שבו כתב הראב"ד הגאון הרב שלוש שליט"א כיד ה' הטובה עליו והביא מקורות רבים. וזו לשונו: וכן מנהג בתי הדין אשר שמענו ונדעם, וכן עשו מעשה בפסקי דין רבניים חלק ז (עמוד 112–113) וחלק יא (עמוד 364) וחלק יב (עמוד 199–203) וחלק יג (עמוד 267). וראה עוד בפסק הדין של בית הדין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כיוצא בזה מצינו גם בדברי הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באגרות משה (יורה דעה חלק ד סימן טז אות ב) שכתב וזו לשונו:

בדבר איש ואישה שזה הרבה שנים שליכא שלום בית, וכבר שנה וחצי דרים במקומות מופרדים, וכבר ישבו בית דין חשוב ולא עלה בידם לעשות שלום ביניהם [...] אז מדין התורה באופן כזה מוכרחין להתגרש ואין רשות לשום צד לעגן – לא הבעל את אשתו ולא האישה את הבעל – בשום עיכוב מצד תביעת ממוץ.

האגרות משה מחדש שאין זו 'עצה טובה' לבית הדין לחייב בגט, אלא זוהי חובה גמורה להתגרש בכהאי גוונא ובית הדין מחויב למנוע 'עיגון' צד זה או אחר.

מהכלל אל הפרט:

גם במקרה דנן ששני הצדדים מסכימים ורוצים עקרונית להתגרש ומורדים זה בזה שנים רבות, והאישה עומדת על הדרישה לקבל את גיטה מייד – אין ספק שעל זה כיוון רבנו ירוחם בדבריו שיש לכפות את הבעל לגרשה על אתר, שהרי גם הוא אומר 'לא בעינא' ומטרתו לעכב את הגט רק לצורכי מיקוח בתביעת הרכוש ושניהם מורדים זה בזה שנים רבות. בית הדין לא ייתן ידו לכך ועליו לחייב את הבעל בגירושו.

ב. דינו של הגר"ח פלאגי – פירוד ממושך וחוסר תקווה מוחלט לשלום בית

מעבר לאמור, ישנו מקור וטעם נוסף לחייב את הבעל במתן גט מייד. ידועים דבריו של הגר"ח פלאגי באשר למצב שבו אין סיכוי לשלום בית והצדדים כבר פרודים לפחות י"ח חודש, שעל בית הדין מוטלת החובה לעשות כל מאמץ כדי להפריד בין הצדדים.

לתועלת המעיין נצטט את דבריו במלואם, וכך כתב רבי חיים פלאגי בספרו חיים ושלום (חלק ב סימן קיב):

בדרך כלל אני אומר: כל שנראה לבית דין שהיה זמן הרבה נפרדים ואין להם תקנה, אדרבא צריך השתדלות הרבה להפרידם זה מזה ולתת גט כדי שלא יהיו חוטאים חטאים רבים אחד האיש ואחת האשה. וידעו נאמנה כי כל הבא לעכב מלתת גט בענין זה כדי להנקם זה מזה מחמה קינאה ושינאה ותחרות, כאשר יהיה האופן – פעמים שהאיש רוצה לגרש והאשה אינה רוצה, וכדי להנקם מהאיש מעכבים הדבר שלא לשם שמים – עתידין ליתן את הדין, ולדעת מרן החבי"ב בית דין מנדין אותו. וכמו כן להפך – כשהאשה רוצה להתגרש והאיש אינו רוצה, וכדי להנקם מהאשה מעכבים מלתת גט שלא לשם שמים – גם בזה לא בחר ה', ויש עונש מן השמים.

ובסוף דבריו הוסיף בזה וזו לשונו:

והנני נותן קצבה וזמן לדבר הזה, דאם יארע איזה מחלוקת בין איש לאשתו וכבר נלאו לתווך השלום ואין להם תקנה, ימתינו עד זמן ח"י חדשים, ואם בינם לשמים נראה לבית דין שלא יש תקוה לשום שלום ביניהם, יפרידו הזוג ולכופם לתת גט עד שיאמרו רוצה אני בדבר האמור.

בירושלים (תיק מספר 754405/5) ובפסק הדין של בית הדין בנתניה (תיק מספר 289477/1) ובפסק הדין מבית דין הגדול (תיק מספר 842462/1) וכל היד המרבה לבדוק תמצא עוד כהנה וכהנה החלטות למכביר בנדון זה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מדבריו של רבי חיים פלאג'י עולה שאפשר "לכופם לתת גט עד שיאמרו 'רוצה אני'", וזוהי חובה של בית הדין לכפות על המצוות ו'לאפרושי מאיסורא' – להציל בני זוג אלו ממצב של "חוטאים חטאים", כלשונו.

האם כוונת הגר"ח פלאג'י לחיוב או כפייה או אך עצה טובה קא משמע לן?

ובאמת שיש לעיין טובא במה שכתב הגר"ח פלאג'י שאפשר לכופם לגט³ בהעדר סיכוי לשלום בית – אם אכן כוונתו הייתה לכפייה ממש, ואם אפשר להסתמך על כך לדינא הלכה למעשה לכופף את הבעל לגט, אף בכפייה פיזית כמאסר, כל אימת שבית הדין נוכח לראות שאין סיכוי לשלום בית.

הן אמת הדבר שכך משמע מדבריו שיש לבית הדין חובה לכופם כדי 'לאפרושי מאיסורא', אך עם כל זאת צריך עיון גדול בזה מכמה טעמים:

א. היכן מצינו שחוסר סיכוי לשלום בית הווי עילה לגט? ודאי שיש לבית הדין לעשות הכול כדי להביא את הצדדים לגט בהסכמה לנוכח מצב נישואיהם, וכמו שכתב הגר"ח פלאג'י עצמו בתחילת דבריו, אך לבוא ולחדש שזו סיבה לכפייה ממש – קצת קשה לומר כן.

ב. מעבר לכך: הרי שנינו במשניות במסכת כתובות בפרק המדיר מקרים מספר שבהם חידשו לנו חז"ל שכופין לגט, וישנם מקרים נוספים שבהם לא נאמרה מפורשות כפייה לגט, אלא בנוסח של "יוציא ויתן כתובה". אכן ישנם מקרים שעל אף שלא נכתבו מפורשות, אפשר ללמודם בקל וחומר וכדומה וכפי שמצינו בירושלמי ובראשונים, ברא"ש ועוד, אך ודאי דחזינן שיש צורך בעילה פרטנית לגט ולא סגי במה שאין יותר סיכוי לשלום בית מחמת 'מות הנישואין' בלבד. ואם כן, צריך עיון: מה מקור דבריו לכופף משום כך?

ג. יתרה מזו, גם במקרים שנינו להדיא "יוציא ויתן כתובה" נחלקו הראשונים אם הכוונה אף לכפייה או דלמא הווי דינא רק לכפייה בדברים ותו לא, אם כן מהיכתי תיתי שבית הדין יוכל לכפות בלא כל סיבה ורק מחמת שאין סיכוי לשלום בית?

ד. זאת ועוד, גם מלשונו של הגר"ח פלאג'י, ובפרט שכתב כן רק בסוף התשובה, מסתבר מאוד שלא הייתה כוונתו לומר דברים כפשוטם להתיר כפייה בכהאי גוונא, שהרי הוא קודם דיבר מפורשות אך ורק על השתדלות להפרידם ולא מעבר לכך, וכיצד אפוא עבר פתאום לדבר על כפייה ממש?

ה. מעבר לכך: אם נימא שהדברים כפשוטם וכל אימת שאין סיכוי להגיע לשלום בית יכפה בית הדין על הצדדים את הגירושין – 'לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה', שהרי כל פעם שמי מהצדדים ירצה לסיים את קשר הנישואין יפריד הוא את מגוריו מבין זוגו למשך הזמן הנזכר ויטען שאין סיכוי לעשיית שלום ביניהם ובית הדין יחייב בגט את הצד הדורש 'שלום בית' מחמת דבריו של הגר"ח פלאג'י, ונמצא שבנות ישראל חלילה יהיו הפקר – בדיוק מצב עגום זה רצה רבנו גרשום מאור הגולה למנוע באמצעות הטלת חרם [ואף אם לא פשט חרמו בכל מקום, סברתו לא נדחתה], וכיצד יבוא הגר"ח פלאג'י ויעקור דבריו חלילה – דבר שלכאורה לא ייתכן?

³ באגרות משה הנזכר כתב "מוכרחין להתגרש", ואפשר שכיוון לחיוב גט' אך לא לכפייה' ממש. אולם בשו"ת חיים ושלום כתב להדיא: "ולכופם לתת גט עד שיאמרו 'רוצה אני'".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ובאמת רבים וטובים נשאו ונתנו, ביארו וליבנו את דברי רבנו חיים פלאג'י הללו, וכבר הארכתי בזה טובא בפסק דין בשבתי בבית הדין בחיפה (בתיק מס' 1083672/1, פורסם), והרוצה יעיין שם. לדינא נחלקו בזה גדולי דייני ישראל בכוונת דבריו וכיצד לנהוג הלכה למעשה:

בפסקי דין רבים סמכו על דבריו ונהגו כן לדינא, כמבואר בפסקי דין רבניים חלק ט' (עמוד 150 וכן בעמוד 214) וחלק י"א (עמוד 206).

הבאנו לעיל את החלטת בית הדין הרבני הגדול (תיק ג"ד/382 בהרכב הרבנים הרב מרדכי אליהו זצ"ל ויבלח"ט הרב שלמה דיכובסקי והרב יוסף נדב) שפסקו כן שבהיעדר סיכוי לשלום בית, אין לבית הדין ברירה אלא להטיל על שני הצדדים להתגרש.

וכן פסק בית הדין הרבני הגדול (פד"ר חלק יא עמוד 362) בהרכב הדיינים הגאונים, זצ"ל, מרן הראשון לציון הרב עובדיה יוסף – נשיא, הרב יוסף קאפח והרב מרדכי אליהו כי במקום שברור שאין עוד תקנה, ובני הזוג לא ישובו לחיות בשלום, יש לשים קץ ולהפריד בין בני הזוג ואין להניח מצב זה להימשך עיין שם. יעוין שם (בעמוד 364) שכתבו שם בזו הלשון:

נראה אמנם שאין האישה אשמה במצב האומלל שנוצר [...] רובה של האשמה רובצת על שכס הבעל אך 'הלעולם תאכל חרב' ? ברור שאין להניח מצב זה להמשך ללא סוף, וכיון שברור שאין עוד תקנה שזוג זה לא ישובו לחיות בשלום, יש לשים קץ ולהפריד בין בני הזוג. ולפיכך נראה גם לנו שהצדדים חייבים להתגרש בגט פיטורין.

ויעוין עוד בפד"ר חלק ז' (עמודים 111–113) בפסק דינו של הרכב הרבנים הגאונים הרב יצחק נסים, הרב סיוף שלום אלישיב והרב בצלאל זולטי זצ"ל, שהבינו את דברי הגר"ח פלאג'י כפשוטם וצידדו כדבריו לדינא אפילו לכפייה – על כל פנים היכא שהאישה היא הסרבנית לגט,⁴ וזו לשונם שם:

לכאורה כאשר עוברים על החומר של המתדיינים מתקבל הרושם כי במקרה דנן לא נשאר לאשה שום יחס חיובי כלפי בעלה ולא קיים עוד אצלה כל קשר נפשי אליו ואינה מעוניינת בבעלה בתור שכזה כלל. ואם כך, הרי ההסבר היחידי שיש לתת לסירובה של האשה להגיע לידי הסדר סופי של פירוד הוא, לכאורה, רק נקמנות גרידא, בחינת "תמות נפשי עם פלשתים", ותו לא [...] מסתברא שלא על כגון זה תיקן רבנו גרשום מאור הגולה ז"ל [...]

ובהמשך דבריהם כתבו שם בזו הלשון:

[...] ואף אם נאמר דמשום חומר רגמ"ה ז"ל לא לגרש בעל כרחיה יש להחמיר בכל גווני ולא נרחיק לכת כהגר"ח פלאג'י ז"ל, מכל מקום יש לדון דעל כל פנים יש לאפשר בכהאי גוונא לבעל להשליש גט וכתובה – סכום אשר יקבע בית הדין – ולהיפטר על ידי כך מהחיובים המוטלים על בעל כלפי אשתו.

הרי שאף אם הם הסתפקו לדינא האם יש לצדד כדברי הגר"ח פלאג'י אם לאו, מכל מקום הבינו בדבריו כפשוטם של דברים שניתן לחייבה לקבל גט בעל כורחה.

⁴ אכן פשוט וברור כי יש חילוק משמעותי בין הדבקים: לא הרי נידונם כהרי כפיית גט על הבעל כבידוננו, שיש כאן חשש דאורייתא ל'גט מעושה', ואין לדמות זאת לכפיית גט על האישה שאיסורה מדברי סופרים מחמת תקנתו של רבנו גרשום מאור הגולה גרידא. על כל פנים חזינן שם שגדולי עולם אלו הבינו כי כוונת הגר"ח פלאג'י לא היתה רק כעצה טובה גרידא אלא חיוב וכפייה ממש. עיין שם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכן בפד"ר ט"ו (עמודים 158–161) בפסק דינם של הרבנים הגאונים הראב"ד הרב שאר ישוב כהן זצ"ל, הרב מרדכי א' אוריה שליט"א והרב חיים שלמה שאנן זצ"ל, שבו הביאו את דברי הגר"ח פלאג'י הנ"ל, פירשו והבינו את שיטתו שהוא פוסק לחייב גט פיטורין את הצדדים ואף לכפות עליהם וצירפו את דבריו לכפות גט פיטורין על הבעל.

מצינו אפוא שדיינים רבים הכריעו לדינא כדברי שו"ת חיים ושלום וכפשוטם של דברים שכונתו אף לכוף את הבעל לגט היכא שאין סיכוי כלל לעשיית שלום בית.

וכבר הבאנו לעיל את דבריו של הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל – מה שפסק בזה באגרות משה (יורה דעה חלק ד סימן טו) לחייב בגט את האישה⁵ בהעדר סיכוי לשלום בית.

מאידך גיסא יעוין בשו"ת דברי מלכיאל (חלק ג סימן קמה) שחלק על מסקנת הגר"ח פלאג'י. שם מדובר היה במי מאס באשתו אחרי היותו עימה חמישה חודשים באומרו שהיא אשת מדנים ומקללת אותו ואת יולדיו ומבזה אותו, וכבר עברו חלפו ארבע-עשרה שנה ועדיין היו הם באותו מצב ואי אפשר היה להביאם לידי 'שלום בית'. הבעל שטח בקשתו לשים קץ לסבלו ולהתגרש, ומנגד האישה סירבה בנחרצות ולא חפצה להתגרש הימנו בשום אופן. ואחרי שדן שם לחייבה בקבלת גט מחמת דין 'מקללת יולדיו' ודחה זאת, וכן דן מחמת שהיא מאוסה עליו ודחה גם זאת, העלה שם בדבריו שאי אפשר לאלצה להתגרש כנגד חרם דרבנו גרשום על אף הפירוד הארוך ביניהם וזו לשונו שם:

וכל זה אין שייך לנדון דידן שאין לו טעם מבורר. וחלילה להתיר חרם רבינו גרשום מאור הגולה בעניינים כאלה, דאם כן יהיו בנות ישראל הפקר ובשביל זה בעצמו תיקן רבינו גרשום מאור הגולה. ופשוט שחייב במזונותיה וכסותה ככל בנות ישראל הכשירות. ובשביל חשש הרהוריו אין להתיר כלל, וכבר נתבאר זה בסימן הקודם, והרי הוא כמזיד כי הלא יכול לדור עם אשתו ככל אדם וינצל מהרהורים. וביותר צריך להיזהר בעתים הללו אשר בעוונותינו הרבים קלי הדעת נתרבו המואסים בנשותיהם על לא דבר [...] ולזה ראוי להביט על היתרים הללו בשבע עיניים שלא יהיו בנות ישראל כהפקר, ומה הועיל רבינו גרשום מאור הגולה בתקנתו?

הרי שהדברי מלכיאל לא הסכים להיתרו של הגר"ח פלאג'י לכפיית גירושין מחמת שהצדדים פרודים זמן רב ואין סיכוי להביאם לשלום בית ולקרב ביניהם. ויעוין עוד בדבריו שם בסימן הקודם (חלק ג סימן קמד) שדן באריכות אם להתיר לבעל לגרש את אשתו בעל כורחה כדי להצילו מאיסורים ומהתדרדרות עקב המצב, דחה זאת מכול וכול, קבע שאין להתיר מחמת זה לעבור על איסור חרם דרבנו גרשום וסיכם זאת בסוף דבריו, וזו לשונו:

היוצא לנו מזה שחלילה, חולין הוא, להתיר לגרש בעל כורחה או לישא אשה על אשתו בשביל שאומר שיצא לתרבות רעה או אף אם רואין שיוצא לתרבות רעה. ואין זה דומה להא דבבא קמא (סח ע"ב) גבי 'צנועין' שעשו תקנה להציל את הגנבים מאיסור – שהביא מעלת כבוד תורתו משם ראייה – דשם לא התירו להגנב מאומה, רק עשו להצילו על כל פנים ממה שאפשר להצילו. אבל להתיר לעשות איסור בשביל שלא יצא לתרבות רעה, ומכל שכן באיסור שנוגע לבין אדם לחברו – ודאי שאין שום מקום לזה כמו שכתבתי לעיל. ובפרט שעיקר תקנת רבינו גרשום מאור הגולה נעשית

⁵ עיין בהערה לעיל, שיש לחלק טובא בין כפיית האישה לכפיית האיש. ברם גם בדבריו של האגרות משה חזינן שצייד עקרונית כדבריו של הגר"ח פלאג'י, שאי אפשר להשאיר את נישואי הצדדים רק 'על הנייר' ללא תוחלת. אך יעוין בהערה 1 לעיל שיש לחלק בזה טובא בין המקרים השונים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בשביל זה שלא יהיו בנות ישראל הפקר כמו שכתבתי לעיל, ומכל שכן בעתים הללו אשר כל מי שרוצה לעבור על חרם דרבינו גרשום נוסע לאמעריקא כדי לעגן אשתו ולכופה על ידי זה לקבל גט. וחלילה לנו לסייע ידי עוברי עבירה ולהתיר לו, ועלינו להעמיד הדת על תלה.

הרי שלא עלה בדעתו להתיר לגרש בעל כורחה כדברי שו"ת חיים ושלום להגר"ח פלאג'י. וכן בפד"ר ט' (עמוד 213) כתבו לדחות את דברי הגר"ח פלאג'י וזו לשונם:

אף על פי שבבית הדין הרבני הגדול הסתמכו באחד הפסקים על דבריו של הגר"ח פלאג'י בזה – קשים הם דבריו מאוד מצד עצמם, מכיון שאינו מבחין בין כשמדובר לכוף את האשה לגט ובין לכוף את הבעל לתת גט – כי לכוף את האשה לקבל גט אין בזה איסור לכאורה לפי הגר"ח פלאג'י השייך לעדות המזרח שלא קבלו עליהם את החרם דרבינו גרשום, וגם אינו דן שם לא בחרם דרבינו גרשום ולא בדין השבועה, אם לא מקבל בעת הנישואין שלא לישא אשה על אשתו – אז בודאי שרשאי בית דין לכוף האשה לקבל גט כל שלדעת בית דין מונעים אותם על ידי כך מעבירה, כמו שהסביר זאת באריכות הגר"ח פלאג'י ז"ל בתשובה הנ"ל [...] אבל לכוף את הבעל לתת גט כל שאינו נכלל בדין כפיה לגט, אם יכפו עליו לתת גט הוא ליה גט מעושה שלא כדין שיש בזה איסור אשת איש. ואם הוא בין אלה שכופין אותו לגט, גם בלאו הכי כופין, ואיך קבע פשרה בדין זה ונתן קצבה של זמן לדבר שאין לו מקור בהלכה, ופסק שיש לכוף לתת גט. ומדבריו משמע בבירור שמדובר גם על הבעל, שלאחר י"ח חדשים כופין אותו עד שיאמר "רוצה אני", אף על פי שאינו נכלל בין אלו שכופין אותו לגרש.

וכן בפד"ר י' בפסק דין של בית הדין הגדול (עמוד 173) כתבו כן בזו הלשון:

גם אין להסתמך בנידון דידן על הגר"ח פלאג'י [...] כי כבר ביררנו באריכות בפסק דין אחר את דבריו של הגר"ח פלאג'י והוכחנו כי דבריו בנושא זה תמוהים עד מאד ואין לקבל אותם כמות שהם ולא לעשות מעשה על פיו, ללא בסיס הלכתי מספיק שעל פיו יש לכוף את הגט.

גם בפסק הדין של בית הדין הגדול בהרכב כבוד הרה"ג הרב אליעזר יהודה וולדינברג, הרב יצחק קולין והרב אליעזר שפירא – כולם זצ"ל (פד"ר יג עמודים 360–365) תמהו על דברי הגר"ח פלאג'י וכתבו בזו הלשון:

ואחרי בקשת מחילה הגר"ח פלאג'י ז"ל – יחידאה הוא בזה, ודבריו תמוהים כי אפילו במקרים של טענות חמורות שיש בהם ממש, נפסק להלכה שמגלגלים את הזוג שנים על שנים ולא כופין לא אותה ולא אותו לגרש. ועיין ברמב"ם (בפרק טו מהלכות אישות הלכה טו) ו[ב]אבן העזר (סימן עז סעיף ד וסימן קנד סעיף ז) ורמ"א ועוד, ומכל שכן כשאין כל עילה בדבר. והמפורסמות אין צריך לראיה, עד כמה שרבותינו ז"ל בכל הדורות חייבו שלא להגיע לידי החלטת כפיה לגט פיטורין.

ומצאתי בשו"ת יביע אומר (אבן העזר חלק ג סימן יח) שהביא את דברי הגר"ח פלאג'י בשו"ת חיים ושלום וכתב: ו"אפשר דלאו כפיה בשוטין קאמר, אלא בדברים למקרייה עבריינא וכדומה". עיין שם. הרי שגם מרן הרב עובדיה יוסף זצ"ל הסתפק בביאור כוונת הגר"ח פלאג'י שאפשר שאין הם כפשוטם של דברים.

והנה בפסק דין מבית הדין הגדול (מיום י"א באייר תשס"ט – 5.5.09, תיק מספר 1-21-1750) כתב הרה"ג חגי איזירר שליט"א במקרה של פירוד בן ארבע שנים כשהצדדים היו מעדות שלא קיבלו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עליהם חרם דרבנו גרשום והבעל עזב לאישה אחרת. ולדבריו אם הבעל היה מפייס את האישה סביר שהייתה מסכימה לחזרתו לשלום בית, וכתב שם וזה לשונו:

אמנם הם בפירוד של ארבע שנים, אבל הפירוד נגרם או נמשך עקב הקשר האינטימי עם אשה זרה ובכחאי גוונא אין להקל במנהג. וייתכן שכל כולו של המנהג נועד למנוע עזיבות חמורות של הנשים ונתינת עיניים באישה זרה [...] אנו ערים לגישה (שאינן מקורה בספרות התורנית) המחייבת גט במקום של 'מות הנישואין', אולם זו גישה פסולה ויש להרחיק גישה זו כעיקרון. בית הדין דן במושגים של עילות גירושין וכן בטענות 'מאיס עלי' לסוגיהן וכלליהן בלבד. 'מות הנישואין' יכול להישקל כחלק מהמרכיב וההוכחה לטענת 'מאיס עלי' ותו לא.

הרב איזירר בדבריו יוצא חוצץ כנגד הסוברים שהמדד היחיד אליבא דהגר"ח פלאג'י הוא 'הסיכויים לעשיית שלום בית' ו'מות הנישואין'.

אכן הרה"ג ציון אלגרבל'י שליט"א חלק עליו בפסק דין זה לדינא, וכתב וזו לשונו:

[...] שכאשר בטלו התנאים המינימליים לשיקום שלום בית בין בני הזוג ואפילו שהמדובר באשמת הבעל, שענינו נתן באחרת, מכל מקום אין איסור לגרש אישה ראשונה כאשר קבלה כל המגיע לה ומעבר לכך לפי ההלכה, ובנוסף לכך תקבל גם מלוא כתובתה. אין כל טעם וסיבה להמשך הנישואין (עיין תעלומות לב חלק אבן העזר סימן א). ולשאלה הנשאלת: כיצד מתיישב האמור עם המנהג שלא לגרש אישה בעל כורחה? נראה לי שהמנהג מתייחס למצב רגיל ולא למקרים חריגים הדורשים טיפולו של בית הדין [...] עיין שו"ת חיים ושלום (אבן העזר סימן קיב לרבי חיים פלאג'י) [...]

לדבריו של הרב אלגרבל'י אכן 'מות הנישואין' הוא סיבה בפני עצמה לחייב בגט – אף במקרה האמור שאשמת הגירושין נעוצה בצידו של הבעל שענינו נתן באחרת – אם וכאשר האישה מקבלת את כל מה שצריכה לקבל על פי ההלכה.

והנה בפסק דין אחר (מיום כ"ד בניסן תשע"א – 28.4.11, תיק 810538/2) ציטט הרה"ג אברהם שרמן שליט"א את דברי שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (חלק ד דפוס פראג סימן תתקמו) וזו לשונו:

גם תודיעני דין זה על ראובן שטען על אשתו: "היא יצאה מביתי בשלום בלא קטטה ובלא שום דבר מחלוקת, ולא ידעתי מה היה לה או מי יעץ לה שאינה רוצה (לשוב) אלי עוד. ועכשיו אני תובע אותה שתחזור לביתי לעשות לי כל דבר שאישה עושה לבעלה, בין מלאכה בין שאר עניינים. וגם אני מזומן לשאר כסות ועונה." ואפוטרופוס שלה השיב: "הוא הכה אותה כמה פעמים, ואפילו בימי נידותה, וכל כך עשה לה צער וביזיון עד שסוף דבר היא אומרת 'מאיס עלי'." והבעל משיב: "חס ושלום לא נגעתי בה בימי נידותה אפילו באצבע הקטנה רק מעצמה הלכה לבית אמה וילדה שם." והשתא דאתי לידי הודיעני גם המורד באשתו ונתן ממונו לאחרים כדי להפקיע ממנה את כתובתה וכל מיני חילוקים דמורד ומורדת והיכא שיש לה בנים [...]

תשובה: הכי דיינינן: אנו אין אנו חוסמין אותה לפניו, לדור עם הנחש בכפיפה. גם אין אנו כופים אותו להוציא כדברי הגאונים ורש"י אחרי שרבנו תם אוסר ופירש השמועה דפרק אף על פי (כתובות דף סג, ב) בעניין אחר. אך יתענגו שניהם עד שיאותו לרחק או לקרב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכך פסק הרמ"א להלכה בשולחן ערוך (אבן העזר סימן עז סעיף ג) וזו לשונו: "אבל בנותנת אמתלא לדבריה [...] אין כופין אותו לגרש ולא אותה להיות אצלו."

הוכיח הרב שרמן מדברי מהר"ם מרוטנבורג ומפסיקת הרמ"א הנזכר שעצם הפירוד אינו עילה לחיוב בגט. אולם למרות זאת הוא מסיק שאם עצם הפירוד עלול להביא את האישה לידי חטאים, יש לנהוג על פי הגר"ח פלאג'י ומפני חשש איסורים על בית הדין לפעול להפרידם במסגרת הדין של כפייה על המצוות. הרי שדעתו של הרב שרמן נוטה לדעת הרב איזירר ודלא כדעת הרב אלגרבל. ⁶

ויעוין עוד במאמרו הנרחב והבהיר של הרב שרמן שליט"א בביאור דברי הגר"ח פלאג'י לדינא (פורסם בספר כנס הדיינים תשס"ז) שגם הוא ביאר בדברי שו"ת חיים ושלוש כנ"ל שכוונתו לנתינת עצה לבית הדין ולא לכפייה ממש. כמו כן דחה הוא בשתי ידיים את גישתו המפורסמת של הרב דיכובסקי שליט"א באשר ל'מות הנישואין', שזוהי עילה בפני עצמה לחיוב בגט וכדברי הרב אלגרבל שליט"א שצוטטו לעיל, עיין שם. ⁶

סקרנו בהרחבה עד עתה את פסיקתם של דייני ישראל בנושא במהלך השנים האחרונות. לעניות דעתי לאור הדברים הנ"ל נראה באמת שכוונתו של הגר"ח פלאג'י לא הייתה לכפייה ממש, אלא כהמשך לדבריו כמה שורות קודם לכן שעל בית הדין לעשות הכול ולהשתדל ככל שיוכל להפרידם זה מזה. ודאי שיש כאן בבחינת 'עצה טובה' לבית הדין – הממונה להמעיט ככל שניתן עשיית איסורים על ידי מי מהצדדים – לחייבם בגט לאלתר. ⁷

עוד אפשר שאף הסבורים שכוונתו הייתה לכפייה ממש, מקור כפייה זו איננו קשור כלל לדיני אבן העזר אלא מכוח אחריותם של בית הדין 'לאפרושי מאיסורא' וכפייה על המצוות. מה גם שאפשר לומר שכוונתו ודאי לסוג הכפייה הנמוך ביותר – קרי: 'כפייה בדברים', ולא 'כפייה בשוטים' ממש ובמאסר גופני כאמור.

נמצאנו למדים שעל אף הקושי לסמוך על תשובתו זו של הגר"ח פלאג'י שתשמש כבסיס וכעילה בפני עצמה לחייב או לכוף לגט בבני זוג החיים בפירוד וחוסר סיכוי לשלום בית, מכל מקום ודאי שזוהי זכותו ואף חובתו של בית הדין 'לאפרושי מאיסורא' ולעשות ככל שאפשר להביאם לסיום הנישואין ולהורות על גירושין לאלתר.

מהכלל אל הפרט

לאור האמור נראה כי במקרה דנן שבו לא זו בלבד שלא ישובו הצדדים לשלום בית אלא ישנה מרידה ברורה ומתמדת של האחד כלפי משנהו וכל צד פתח תיק לתביעת גירושין ופיהם ברורות דיבר כי מחלוקתם היחידה היא בעניין הרכוש וכבר שבע שנים הם בנפרד ואין אפשרות לדעת עד מתי יימשך מצב זה, ודאי שמוטלת החובה על בית הדין למנוע מצב שבו נשאר את

⁶ גם בפסק דינו של בית הדין בחיפה (תיק 580813/1) הובא פסק דין מבית הדין הרבני הגדול (לא פורסם) שבו כתבו הגר"א שרמן והגר"ח איזירר שליט"א שאין הכוונה בדברי הגר"ח פלאג'י לכוף את בני הזוג לתת גט, אלא זו עצה טובה לדיינים שכאשר קיים מצב של פירוד יש למנוע מצב של חטא אצל בני הזוג, וכופין על המצוות לעשות הכול כדי להציל את בני הזוג מאיסור, ואולי גם חובה על בני הזוג להישמע לבית הדין, אך לא מעבר לכך. מאידך גיסא כפי שהבאנו לעיל ישנם שסברו שהגר"ח פלאג'י אכן כיוון לכפייה ממש על כל המשתמע מכך. ברם שפיר יש לחלק בין המקרים השונים וכפי שהארנו בזה בהערה 1.

⁷ ואם כן אפשר אף להטיל עליו צווי הגבלה במידת הצורך – למרבית השיטות הסבורים שאין זה נחשב ככפייה כלל, ובמקום אחר הארכנו בזה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הנישואין רק 'על הנייר' בלבד. אנו מחויבים 'לאפרושי מאיסורא' ולהורות על גירושין לאלתר. בית הדין לא ייתן את ידו ל'סחבת' שעל ידי הבעל ובא כוחו. אנו לא נסכים לניצול מתן הגט כ'קלף מיקוח' בכל הקשור לרכוש – בפרט שהדבר נמשך שנים ועוד היד נטויה.

ג. ביאור בדברי רבנו ירוחם – האם יש הבדל מי התחיל במרידה?

הבאנו לעיל את חידושו של רבנו ירוחם, בשם רבו הר"א בן אשמעאל, שכאשר בני הזוג מורדים זה על זה ואינם מעוניינים זה בזה, אלא שאחד מהם מסרב לביצוע הגט, בית הדין רשאי לפסוק חיוב בגט לאחר תקופה של י"ב חודש שבה כל אחד מהם נשאר במרדו. יש לציין שרבנו ירוחם לא טרח להביא מקור נוסף לדבריו וכתב כן בפשיטות.

ברור שנקודת חידושם של רבנו ירוחם ורבו הנ"ל היא שאף על פי שאין אנו עסוקים בדין 'מורד' הרגיל (שנפסק בשולחן ערוך אבן העזר סימן עז סעיף א) שבאומר "איני בא עליה מפני שנאמרה" כופין עליו לגרשה – אף על פי כן כופין עליו לגרשה. ההבדל בין שני הדינים הוא מהותי, שהרי בדין 'מורד' המרידה שלו בה החלה מצידו – בשל מאיסותו בה, מה שאין כן במקרה של רבנו ירוחם שאין מדובר במרידה עצמית של הבעל באשתו – שהוא איננו חפץ בה – אלא בתגובת הבעל ליחסה של האישה אליו שהיא איננה חפצה בו ודורשת את גיטה וכתובתה, ורק כתגובה לדבריה הוא משיב "אנא נמי לא בעינא", ואף במקרה זה פוסק רבנו ירוחם שיש לחייבו בגט כנוצר.

ובאמת דין זה הוא אחד הדינים המפורסמים ואחד מ'כלי הדיינים' השכיחים והנפוצים בקרב בתי הדין, עד שאחד מגדולי הדיינים אב"ד תל אביב הגאון הרב חיים שלמה שאנן זצ"ל הביא בספרו עיונים במשפט (אבן העזר סימן כח, עמוד רסב) בשם 'אחד מבכירי וגדולי הדיינים שליט"א' שהמשיל את דינו של רבנו ירוחם שהוא כ'אנטיבייטיקה' לדיינים שעל ידה אפשר לפתור תיקים שאין להם מוצא.

האם יש הבדל מי התחיל במרידה?

הנה במקרהו של רבנו ירוחם מדובר היה באישה שהיא שהתחילה במרידתה בבעל, והבעל הוא ש'יישר קו' עימה וגם הביע את דעתו כנגדה שפניו שלא לשלום.

השאלה שיש לדון בה היא אם דבריו של רבנו ירוחם שאין לבן זוג לעגן את זולתו היכא ששניהם מעוניינים בפירוד ומורדים זה בזה הם דווקא היכא שהצד המעגן את זולתו הוא האשם בגירושין או שכוונתו לומר שאפילו היכא שהוא הקורבן בגירושין ולא הוא שיזם את הפירוד, אף על פי כן מאחר שאין תוחלת למצב ושניהם מורדים זה בזה ולעולם לא ישובו לשלום בית – אסור לו לעגן את הצד שכנגד ולסרב לביצוע הגט.

בנידוננו בית הדין עדיין לא ירד לעומקה של סוגיה לקבוע במי תלוי הקולר ומי האשם בפירוק הנישואין, מאחר שיש הסכמה עקרונית ותביעות הדדיות לגירושין, ומה גם שבנקודה זו של האשם חלוקים הצדדים מן הקצה לקצה, ואם כן אולי לא שייכים כאן דברי רבנו ירוחם הנזכרים?

אולם נראה בבירור כי כוונתו של רבנו ירוחם שאין להרשות למי מהצדדים לעגן את זולתו באי מתן או קבלת הגט, איננה רק באופן שהוא האשם בגירושין, אלא אף אם הוא נשאר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לגירושין שלא מיוזמתו ומרצונו כלל,⁸ אף על פי כן אי אפשר לאחוז את הגט כקלף מיקוח ולעגן את הזולת – אם כל מטרת העיכוב לגט איננה נעוצה בעצמותו של הקשר הזוגי ביניהם וברצונו של האחד בעשיית שלום בית אמיתי, אלא אך ורק ברצון לשפר עמדות בסוגיית הרכוש המרחפת כל העת מעל לראשם.

הגדרת דינו של רבנו ירוחם

בביאור הדברים נראה לומר בפשטות שאין כוונת רבנו ירוחם בדין זה 'להעניש' או 'לקנוס' את מי שהתחיל במרידה, אלא שזוהי 'קריאת המפה' כמות שהיא שלאור המצב העגום והבלתי־הפיך שאין רצונם של הצדדים זה בזה אין מנוס מגירושין, ולכן יש לאסור באופן מוחלט לעכב את הגט ולעגן איש את זולתו משיקולים זרים, לרבות אם מי מהצדדים חושב או בטוח שמהלך שכזה ייתן לו יתרון זה או אחר במגרש הרכושי. אין אנו כבית הדין יכולים ליתן יד לעיגון בן זוג גם אם הוא האשם בגירושין.⁹

ייתכן אף שטעמו של דין זה נובע מדין 'כופין על מידת סדום' דהווי (כיוון ששניהם אינם רוצים זה בזה) בגדר של 'זה נהנה וזה אינו חסר' וכפי העולה מדברי הר"ן (על הסוגיה במסכת קידושין סה, ר"ן על הרי"ף דף כח ע"א מדפי הרי"ף) והארנבו בזה במקום אחר ואין כאן מקום להאריך.¹⁰

הלום ראיתי את מאמרו הנפלא של הג"ר נחום פרובר שליט"א אב"ד תל אביב לשעבר (פורסם בקובץ 'כנס הדיינים – תשס"ח', עמוד 114), שם עסק בדינו של רבנו ירוחם ובחיוב גט לבני זוג המורדים ומעגנים זה את זה. לדבריו, טענת עיגון היא עילה מספקת לחיוב בגט, אף אם הצד המעגן אינו אשם בהפרת שלום הבית, וכתב שם וזו לשונו:

כפי שכתבנו לענין חיוב גט לפי דינא דרבנו ירוחם אין הבדל מי הראשון שהתחיל לטעון שרצונו להתגרש, וכמו כן אין הבדל בסיבת מי המצב שכיום אין צד רוצה את משנהו, והעיקר תלוי אם כיום יש עיגון או לא, דהיינו: אם המצב שבפנינו הוא שהבעל לא מעוניין באשה כלל אף אם האשה תרצה לחזור אליו, או לחילופין, כיום המצב הוא שאין האשה מעוניינת בבעל אף אם הבעל ירצה לחזור אליה – זהו מצב שכיום שני הצדדים מעוגנים, ולכן יש לחייב בגט כל צד המעכב את הגירושין, ללא קשר מי גרם למצב הקיים, היות שאין זכות לכל צד לעגן את משנהו.¹¹

⁸ למעט מקרים בודדים כדוגמת בגידת אחד מהצדדים אם הבוגד דורש גט והנבגד מתנגד לגירושין. וכבר כתבתי בזה במקום אחר ופלפלנו בזה בדברי הנודע ביהודה ותשובות רבי עקיבא איגר, ואין כאן מקום להאריך בזה.

⁹ יעוין בזה בדברי הפני יהושע בסוגיה בכתובות גבי דין מורדת – במה שכתב שם בביאור דברי הרמב"ם, ואין כאן מקום להאריך בזה.

¹⁰ ברור כי בהגדרת דבריו נפקא מינה רבה לדינא וכבר הזכרנו זאת בהערה 1, וכגון במקרה שבעל עזב את אשתו לטובת אישה אחרת, והיא מבקשת שבעלה יחזור אליה, או מקרה שהאישה תובעת להתגרש ואין לה עילה לחייב את בעלה שיגרשה, והוא תובע שלום בית, ובית דין סבור שתביעתו תביעה כנה אלא שלבית הדין ברור כי במבחן המציאות השלום לא יחזור לשרור בביתם – על מקרים אלו לא אמר רבנו ירוחם שיכופו את האישה שתקבל גט, וכן לא כופין את הבעל שייתן גט. נדון בכל זה במקום אחר. ברור כי במקרה דנן אין בפנינו כלל תביעה לשלום בית מצד הבעל. להפך, אף הוא פתח בתביעה לגירושין אלא שהוא מעוניין לעשות זאת רק ברגע המתאים מבחינתו לאחר תום הדיונים בתביעת הרכוש.

¹¹ והראוני שכן כתב גם הרב אוריאל לביא שליט"א, אב"ד ירושלים, בספרו עטרת דבורה (כרך א עמוד 329) שלעניין דינו של רבנו ירוחם אין הבדל מי האשם בפירוד, ואף אם הצד האחד הוא האשם, יש מקום לחייב בגט את הצד האחר, שאף הוא מורד כיום, וזו לשונו שם:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אף בנסיבות דידן יש לומר כן, שמאחר שגם הבעל כבר אינו מעוניין באשתו ואף מבחינתו אין סיכוי שהם ישובו זה לזו, וכל מגמתו היא לסיים את ההליך הרכושי לשביעות רצונו תוך כדי שיפורים אלו ואחרים, הרי שבית הדין לא ייתן ידו לעיגון האישה לחינם – גם אם נצא מנקודת הנחה שגרסת הבעל בדבר אשמתה של האישה בפירוק הנישואין היא האמינה.

ד. תביעת כתובה לעומת סידור הגט – מי קודם?

העלינו לעיל כי זה מכבר פניהם של הצדדים לגירושין, אלא שהבעל החליט לעכב את הגירושין כל עוד לא יסתיים ההליך הרכושי ביניהם.

מנגד, האישה ובאת כוחה טוענות כי אין לקשר בין השניים. לשיטתן, מאחר ששני הצדדים תובעים גירושין וכל מחלוקתם היא רק בעניין הרכוש, והדברים נמשכים ללא גבול, אין שום היגיון שהאישה לא תוכל להמשיך את חייה ועל כן היא דורשת גט לאלתר.

מאחר שסוגיה זו עולה על שולחנו של בית הדין חדשים לבקרים וכידוע ישנן גישות שונות לנושא בקרב בתי הדין, לכן מחובתנו להעלות נושא זה ולברר את הדברים אליבא דהלכתא.

דיון בכתובה או סידור הגט, מה קודם למה?

הנה לכאורה זוהי הלכה ברורה שיש להקדים דיון על הכתובה טרם מתן הגט וכפי שכתב זאת להדיא הרמ"א ב'סדר הגט' (אבן העזר סוף סימן קנד, בסעיף פא) וזו לשונו: "וישאל הרב אחר הכתובה ושתחזיר לבעל הכתובה או תמחול לו כדי שלא יבואו אחר כך לידי קטט מחמת הכתובה ושיאמר הבעל על מנת כן לא גירשה."

מבואר בדברי הרמ"א שכדי למנוע מצב שבו יוציא הבעל לעז על הגט יש להימנע מלהשאיר את הדיון על הכתובה לאחר הגט.

מקור דין זה ב'סדר הגט' למהר"י מיניץ (סימן קכג) שכתב וזו לשונו:

ואותן עדי מסירה יחקרו וידרשו שלא יהיו הבעל והאשה אגודים בשום קשר או תנאי בעולם מנתינת הגט ואילך. וגם הכתובה צריכה להחזיר אם ישנה בידה, ואם איננה בידה – תפטור אותו בפני עדים ממנה או תמחול אותה לו קודם נתינת הגט [...]

ויעוין שם בהגהת הראב"ה מיניץ שכתב וזו לשונו:

על זה הנמצא בסדר מהר"ר איסרלן "וגם הכתובה צריכה להחזיר" [...]. אתמה על זה: מה לו למורה להתעסק בכתובה, הא תנן בפרק הכותב (כתובות פח ע"ב) "הוציאה גט ואין עמה [צ"ל: עמו] כתובה" וכו' "גובה", אם כן הגט לא יפסל כלל במה שחוב הכתובה יעמוד על עומד חיובו [...]. ואולם יגעתי ומצאתי הא דתנן בפרק השולח (גיטין מו ע"ב): "נשאת [האיילונית] לאחר" וכו' "והיו לה בנים הימנו" "והיא תובעת כתובתה, אמר רבי יהודה: אומרים [לפנינו: אומר] לה 'שתיקותיך יפה מדיבורך'." ומפרש רש"י [...] דמצי אמר לה "אדעתא דיהבנא כתובתך" [לפנינו: שיאמר "אילו ידעתי בסופי ליתן לך כתובה]

האשה אינה זכאית לעכב סידור הגט בנסיבות אלו כשהעמדה הברורה של שני בני הזוג היא שאין כל אופציה לשלום בית. אין מקום לטענה שאין לחייב את האשה בגט מאחר שהמצב הנוכחי אירע בעטיו של הבעל וכו' [...] מאחר שלמעשה כעת שני בני הזוג בפירוד ממושך ואינם רוצים זה בזה, וזו עילה מספקת לפסיקת חיוב הגירושין על בן הזוג המעכב את הגירושין גם בלא להגדירו כמורד.

עכ"ל. והן הן הדברים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לא גירשתיך. וכן הלכה. אמור מעתה: מאלה חשש באומרו פן בכואה לגבות כתובתה יאמר הבעל "אילו ידעתי לא גירשתיך ונמצא מוציא לעז" כו'. ויש להבדיל בין כתובה דמנה ומאתיים לתוספת שלנו כי בלי ספק לא הוסיף לה על דעת שתגבה בחייו סך עצום כזה.

ויעוין גם בדברי הגר"א בביאורו לסדר הגט (ס"ק קטו) שציין כמקור לדברי הרמ"א את הגמרא בגיטין הנזכרת.

גם ב'סדר גט ראשון' (למהר"ם רבי יוזפא אותיות ריט-רכ) כתב בזו הלשון:

ישאל הרב אחר הכתובה או שתמחול לו אם אינה בידה אז, שיוכל הרב לקורעה, ותמחול לו בפני הרב והעדים. ויזהירם הרב שלא יהיו קשורים יחד בשום דבר. אך אם ישנם איזה חילוקים בניהם יתקשרו אוהביהם או קרוביהם על ככה.

ועוד כתב (שם אות רמה):

אם המגרש מבקש שתחזיר לו הכתובה ושבאם לא תחזיר לו הכתובה יכתבו לו על כל פנים שובר – כותבים לו, אבל אם אינו מבקש אין צריך להזהיר אותה על זה.

וכתב בברכת המים (שם) בביאור הדברים וזו לשונו:

נראה דבזמנינו, שהמנהג פשוט שקודם הנתינה היא מוחלת לו הכתובה בפני הרב והעדים, אם תרצה לגבות הכתובה ממנו – לא ישמעו לה הבית דין אף אם לא יהיו הרב והעדים בחיים להעיד על זה כי יסמכו בית הדין על המנהג. וכן ראיתי נוהגין שאין הרב מזהיר אותה אחר הנתינה להחזיר לו הכתובה או לכתוב לו שובר אם אינו מבקש.

וכתב הפתחי תשובה (שם): "כתב בספר גט מקושר [...] שיתפשו קודם הגט על הכתובה, ונראה שבדיעבד אין קפידא בכך."

ועוד הביא (שם באות ריט): "ראיתי בספר זכור לאברהם [...] שכתב דמנהג איזמיר שנוטלה המסדר אבל אינו קורעה עד אחר הנתינה, והוא הנכון." [ומבואר שמכל מקום לאחר נתינת הגט קורעים את הכתובה]. וכדבריו כתב בספר ברית כהונה (מנהגי ג'רבא, אבן העזר סדר הגט, סדר נתינת הגט) וזו לשונו:

כתוב באיזה סדרים שישאל המסדר אחר הכתובה ויקרענה קודם נתינת הגט. אבל מנהג העיר זו שהמסדר לוקח את הכתובה אצלו קודם הכל ואינו קורעה עד אחר הנתינה, והוא הנכון דשמה יארע איזה קלקול בנתינה או חזרה וכיוצא ויחזור הדבר כמו שהיה.

חזינן אפוא שלפחות בזמננו היה מנהג פשוט וברור שיש לסיים את כל ההליכים הרכושיים שבין בני הזוג טרם סידור הגט כדי שלא לגרום חלילה למצב של לעז על הגט.

והנה בשו"ת בנין ציון (סימן קמד) רצה להקל בכך. הוא נשאל אם מותר לסדר גט כשהאישה אינה מוחלת על תביעתה, והביא את דברי סדר הגט למהר"י מינץ והרמ"א וסדר גט ראשון הנ"ל ופלפל בדבריהם, וסיים שם בזו הלשון:

וצריך לומר דהר"י מינץ סובר: כיון דלאו כולי עלמא דינא גמירא [צ"ל: גמירי], לעולם יהיה לעז אם הבעל צווח "גרשתי בטעות" ושהגט בטל ובניה ממזרים – אף שהאמת אינו כן, כיוון שלא גרש על תנאי זה בתנאי כפול – מכל מקום כיון שלפי מחשבתו הוא כן יוציא לעז זה [...]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

סוף דבר אני אומר אף שהראתי פנים להקל בדין זה, עם כל זה לא מלאני לבי לחלוק על דין פשוט של סדר הגט המוסכם להלכה מכל ישראל [...] אמנם מכל מקום מי שלבו רחבה ורואה קלוקלים בחדול הגט ורוצה לסמוך על דעתו להקל – לעניות דעתי ימצא סמיכה קצת בהערות הנ"ל.

יתרה מזאת מצאנו בדבריו של רבי משה פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (חלק ד אבן העזר סימן קטו) שנשאל "אם יכולה האשה לתבוע איזה חיובים מהבעל אחר הגט" ובתשובתו הביא את דברי מהר"י מינץ והרמ"א וסדר גט ראשון וברכת המים הנ"ל, ולאחר מכן הוסיף מדיליה שכשם שבכל גוונא שבו אין אנו יודעים האמת – מה אירע ואם הייתה מחילה על הכתובה טרם סידור הגט, איכא חזקה שאכן האישה מחלה על כתובתה – כך גם לעניין שאר התביעות. וזו לשונו שם:

[...] וממילא איכא החזקה שעשו כן הבית דין, וכל בית דין שבעולם לא ישמעו אף שיש בידה שטרות החיובים מצד שידוע לכל בית דין שבעולם שכיון שנתגרשה כבר אין שום תביעות.

חזינן שהמנהג פשוט אליבא דהלכתא שלא להשאיר שום קשר בין בני הזוג לאחר סידור הגט, ובית הדין דואג שכל המחלוקת והתביעות שביניהם יסתיימו עובר לגט. אין ספק כי לכתחילה כן ראוי לנהוג, וכן נהגו בבתי דינים רבים.

נציין חלק מפסקי הדין שעסקו בכך:

יעוין בפד"ר כרך ה עמ' 68 בפסק דין של בית הדין הגדול בהרכב הרבנים הגאונים זצ"ל הראשון לציון הגר"י ניסים, הגר"ש אלישיב והגר"ב זולטי, ובמסקנות (שם עמ' 77) העלו שלכתחילה לא מסדרין גט אלא אם כן מחלה האישה על כתובתה.

מנגד, בפד"ר כרך יא עמוד 232 בפסק דין של בית הדין הגדול בהרכב שבראשות הראשון לציון הגר"מ אליהו זצ"ל הביאו תחילה את פסק הרמ"א וסדר גט ראשון הנ"ל שתמחל האישה על כתובתה קודם הגט וכו', ולאחר מכן כתבו שם שהמנהג השתנה בזה בזמננו וזו לשונם:

כל זה בזמנו. אולם בזמנינו המנהג הוא אחרת: לפני סידור הגט שואלים האם כל העניינים הכספים סודרו, והאישה משאירה את הכתובה בתיק הגירושין בבית הדין, והכל נרשם בפרוטוקול, ואם כן העניין ניתן לביורר. ואם ההסכם הממוני נערך על ידי בית המשפט, בית הדין מברר בעניין הכתובה אצל כבוד השופט בבית המשפט.

חזינן מכל הנ"ל שיש לסיים את ענייני הכתובה ושאר ענייני הממון קודם מתן הגט, אך בזמננו ישנם בתי דין רבים הנוהגים אחרת. ויש לברר על מה יסמוכו.

שיטות הראשונים בעניין סידור גט או תשלום הכתובה – מה קודם?

ובאמת כבר חיוו הראשונים דעתם בסוגיה זו מה להקדים על פני מה, סידור גט או דיון בכתובה. [אכן נידונם הוא בהיבט של זכות האישה לעכב את הגירושין בשל היות הכתובה פיצוי עליהם – נידון שאינו נוגע לשאלת עיכוב הגירושין לדרישתו של האיש, כשהאישה מצידה נכונה להתגרש מייד ולדון בכתובה אחר כך. ככהאי גוונא השיקול שלא להתגרש עד לסיום שאר העניינים הוא מטעמים אחרים, הנזכרים לעיל ולהלן. מכל מקום השלמת הנושא כולו היא בהבאת דברי הראשונים והמשאיומתן בהם, ויש בזה גם כדי ללמוד בעקיפין לענייננו – אם מדימוי מילתא למילתא וסברה לסברה, ואם מדיוק ממה שלא הזכירו טעמים אחרים לעיכוב הגירושין עד להשלמת הדיון בכתובה. ואף שייתכן שדבריהם הם כשאין כלל דיון בכתובה אלא שפירעונה אינו מידי, עדיין יש ללמוד שלפחות ביצוע פסק הדין בממוני יכול להתאחר לאחר הגירושין:]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מעיון בדברי הפוסקים נראה שהם עצמם נתחבטו בשאלה אם הראשונים נחלקו בזה אם לא אלא שכל אחד עוסק במקרה אחר. לתועלת המעיין נצטט את תמצית השיטות בזה.

כתב הרשב"א בתשובה (חלק א סימן אלף רנד) וזו לשונו:

שמעתי משם הגאון ז"ל שאין אדם רשאי לגרש את אשתו אם אין לו לפרוע כתובתה. כן מצאתי לרב אלפסי ז"ל בתשובה, והביא ראייה ממה ששנינו (כתובות נא ע"א): "לקתה – חייב לרפאותה; אמר 'הרי גיטה וכתובתה תרפא את עצמה' – רשאי." "הרי גיטה וכתובתה" – אבל שלא בכתובתה אינו רשאי. ואם לא קיבל עליו את הדין, מנדין אותו.

וכן כתב בשו"ת התשב"ץ (חלק ג סימן רכג) וזו לשונו:

הגאון כתב שאין אדם רשאי לגרש אשתו אם לא יפרע לה כתובתה, וכן נמצא בתשובה להרי"ף ז"ל, והביא ראייה ממה ששנינו "לקתה חייב לרפאותה" וכו', ויש לי ראייה לזה, דאמרינן "נתנני ה' בידי לא אוכל קום" – זו אשה רעה וכתובתה מרובה" כדאיתא בפרק הבא על יבמתו (יבמות סג ע"ב), וכן מההוא עובדא דשלהי אגדת הניזקין (גיטין נח ע"א), וכן מעובדא דרבי יוסי הגלילי בירושלמי – שהיתה אשתו רעה, ורבי אלעזר בן עזריה הלוח לוו מעות לפרעה – כדאיתא בפרק אלמנה ניזונת (ירושלמי כתובות פרק יא הלכה ג) ובויקרא רבה בפרשת הר סיני [=פרשת בהר] ובראשית רבה בפסוק "אעשה לו עזר כנגדו". מכל הני משמע שאינו יכול לגרשה אלא אם כן פורע אותה.

מבואר אפוא שהרי"ף, הרשב"א והתשב"ץ סבורים שאין אדם יכול לגרש את אשתו טרם פירעון כתובתה. ומינה חזינן לנידוננו שבית הדין חייב לדון בחיוב הכתובה טרם סידור הגט.

אולם מדברי הרא"ש בתשובה (כלל מב סימן א) נראה לכאורה שחלק עליהם לדינא, וזו לשונו:

על ראובן שנשא אישה ושהה עמה יותר משנתיים ונודע לו שהיא נכפית והוציאה מביתו, והיא תובעת ממנו שאר כסות ועונה, והוא משיב שהדבר ידוע שאין הדעת סובלתה להסתופף אצלה, גם סכנה יש בדבר. וחפץ לגרשה וליתן לה כל אשר לו, ועני הוא ואינו משיג [בבית יוסף (אבן העזר סימן קיז) נוסף: ליתן לה כתובתה]:

אמת הוא שחכמי הגמרא אמרו: בין שנולדו בו מומין גדולים בין שנולדו בו מומין קטנים – כופין אותו להוציא [...] במה שהאיש כופין אותו להוציא אף האישה כופין אותה לקבל גט. ואם תמאן לקבל – ימנע ממנה שאר כסות ועונה. ואינה יכולה לומר "אין רצוני לקבל גט עד שיתן לי כתובתי", דזו אינה טענה, כיון דמן הדין חייבת לקבל גט כאשר הוכחתי – נמצא פריעת חוב כתובתה הוי כשאר חוב שהיה מחוייב לה, והנמצא אתו יתן והמותר כאשר תשיג ידו.

אם כן מצינו מחלוקת הרי"ף, הרשב"א והתשב"ץ כנגד דברי הרא"ש אם להקדים סידור גט לדין בכתובה או ההפך, כל אחד מהם וטעמו עימו.¹²

ובאמת גם הרדב"ז פסק בכמה מתשובותיו כדעת הרי"ף, הרשב"א והתשב"ץ שטרם סידור הגט על הבעל לשלם את הכתובה אלא אם כן איירי באופן שיש איסור להמשיך נישואין אלו

¹² ולקמן נביא את כל הטעמים שמצאתי בזה (בדבריהם ובאמור עוד לעיל) ושיש בהם נפקא מינה לדינא, ובכללה גם לנידוננו אנו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכגון באישה העוברת על גופי תורה ומכשילתו וכדו' או ששהו עשר שנים ולא ילדה והוא רוצה לקיים מצוות פרייה ורבייה וכדו'.

כך העלה בתשובותיו (חלק א סימן תמה) וזו לשונו:

תבוא מארה לאיש [...] שאשתו עוברת על גופי תורה [...] ואינו מגרשה [...] ואומר אני כי בכגון זו לא תקנו הראשונים שלא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן נותן לה כתובתה אלא זורק לה גטה וישאר כתובתה עליו חוב, ואם אין לו – מסדרין עליו. וכן אני אומר בכל אשה ששהתה עם בעלה עשר שנים ולא ילדה [...] ובזה ראוי לדון דבמקום איסורא לא תקינו רבנן.

[כלומר: בזו לא תיקנו אבל באחרות – לא יגרש בלי לפרוע כתובתה.] ויעוין עוד ששנה ואף שילש דבריו בכמה מתשובותיו, ונציין אחת מהן¹³ – תשובתו שבחלק ג (סימן תקסו) שבה כתב שוב להדיא כן, וזו לשונו:

במי שרוצה לגרש אלא שאין לו לפרוע כתובה – לכולי עלמא אין כופין אותו שישכיר עצמו אלא מגרש וישאר עליו הכתובה חוב [...] וקרוב אני לומר שלא היתה התקנה אלא [תיבת "אלא" היא לכאורה ט"ס] למי שנתברר שהוא ודאי עני ויש לו אשה רעה, אין אדם דר עם נחש בכפיפה ויגרש ויהיה הכתובה עליו חוב. ואין ראוי לגלות דבר זה שלא ילמדו בני אדם לטעון שהוא עני [...]

מדבריו עולה שככלל אין לסדר גט לפני שדנים בחיוב הכתובה מלבד במקרים יוצאי דופן כאיסור וכדו', או שהוא עני ואין לו יכולת לשלם עתה.

והנה בבית יוסף (בדק הבית אבן העזר סימן קיט) חלק על שיטת הראשונים הנ"ל שפסקו שלא יכול לגרש אישה בלא לפרוע כתובתה, וכתב שם לאחר שהביא (בבית יוסף) את תשובת הרשב"א שהובאה לעיל וכן הזכיר את תשובת התשב"ץ דלעיל וזו לשונו:

ואינם נראים דברי סמכא, דלא לישתמיט חד מהפוסקים המפורסמים לכתוב כן אפילו ברמז, והראיה שהביא [התשב"ץ] מידחיא בגילא דחיתתא כמבואר למבין, וכמה תשובות כתובות בשם גדולים ואינם שלהם [...] ועיין בתשובת הריב"ש [...] ועיין בתשובת הרא"ש [...] שכתבתי בסוף סימן קי"ז.

מבואר בדבריו שהסיק שאפשר לגרש אישה בלא להגבותה כתובתה טרם הגט וכפי שפסק הרא"ש. והביא אף את דברי שו"ת הריב"ש (סימן צא) שאף הוא סבור שאפשר לגרש טרם דיון בכתובה.

להלכה בשולחן ערוך לא מצינו שגילה מרן את דעתו בעניין במפורש,¹⁴ אך הרמ"א (אבן העזר סימן קיט סעיף ו) פסק להדיא כשיטת הרא"ש וזו לשונו: "ואפילו אין לו לשלם לה הכתובה ונדונייתה – אינה יכולה לעכב משום זה הגירושין אלא תתגרש ותתבע אותו מה שחייב לה."

¹³ ומלבדה עיין עוד בדבריו בחלק א סימן קעח ובחלק א סימן תנח. עיין שם.

¹⁴ דעת מרן השולחן ערוך אינה ברורה דיה, שהרי לא הביא את דעת הרי"ף והרשב"א להלכה, הגם שבבית יוסף הביאם. ובבדק הבית כתב עליהם כנוכר. לכאורה מדבריו אלה שכתב מרן הבית יוסף בבדק הבית וכן ממה שלא הזכיר שיטה זו בשולחן ערוך נראה כי גם הוא אזיל בשיטת הרא"ש שאין מניעה לסדר גט קודם מתן דמי הכתובה, אך לא כתב כן להדיא בשולחנו הטהור.

אולם בשו"ת ישכיל עבדי (חלק ב קונטרס אחרון חלק אבן העזר סימן א) הביא משו"ת משחא דרבנותא שמרן הסתפק בזה לדינא, ומשו"ת ישיב משה שהכריע משום כך כמו שכתב שם וזו לשונו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ויעוין בביאור הגר"א (שם ס"ק ז) שציינ את דברי מרן המחבר (אכן העזר סימן קיז סעיף יא) לגבי מוכת שחין שיכול הבעל לגרשה בעל כורחה אף אם אין לו עתה לפרוע את כתובתה. נמצא שבנקודה זו דברי המחבר עולים בקנה אחד עם פסק הרמ"א וכדברי הרא"ש.¹⁵

דעת ה'חלקת מחוקק' בביאור דברי הראשונים

כאמור, מצינו שהרא"ש חולק על דברי הרשב"א בשם הרי"ף וסובר שאין לעכב את הגט עד למתן דמי הכתובה, וכן מבואר בשו"ת הריב"ש (סימן צא) וכך פסק הרמ"א.

אך ישנם חלק מהפוסקים הסבורים כי אין כאן מחלוקת כלל, אלא שהרי"ף והרשב"א דיברו באופנים שבהם אין חיוב על האישה לקבל את גיטה או כל הכרח אחר לסידור הגט, ולכן פסקו שאין לסדר את הגט קודם תשלום הכתובה, ואילו הרא"ש שפסק שאין מניעה לסדר גט ללא תשלום הכתובה אמר זאת רק במקרים שבהם מחויבת האישה לקבל את גיטה על פי הדין, וכגון שלבעל יש עליה טענת 'מום גדול' וכיוצא בזה, אולם במקרים שבהם לא חל על האישה חיוב לקבל את גיטה, יסבור הרא"ש כדעת הרי"ף והרשב"א שאין לסדר את הגט קודם מתן דמי הכתובה.

כך עולה מדברי החלקת מחוקק (סימן קיט ס"ק ה) שכתב וזו לשונו:

ואפילו אין לו לשלם לה הכתובה – אין דין זה מוסכם, דהא הרשב"א (סימן אלף נד) כתב שאין אדם רשאי לגרש אשתו אם אין לו לפרוע כתובתה. ומה שכתב הרא"ש בתשובה (כלל מב) "כיון דמן הדין היא חייבת לקבל גט, נמצא פריעת חוב כתובתה הוי כשאר חוב" וכו' "באשר תשיג ידו" – אפשר לומר דלא כתב כן הרא"ש אלא במקום שחייבת לקבל גט, שבא בטענת מום גדול וכיוצא, אבל במוציא לרצונו אפשר דמודה להרשב"א. ומיהו מדברי הריב"ש (סימן צא) משמע קצת שתקבל גיטה ואחר כך תתבע כתובתה ואינה יכולה לעכב הגט עד שתהיה הכתובה מוכנת כי קודם הגט אין לה דין ודברים על הכתובה.

מבואר אפוא בדבריו כי הרא"ש לא פליג לדינא על הרי"ף והרשב"א.

לדבריו עולה כי אין לפסוק כדברי הרמ"א, לפי שאיננו נשען על הרא"ש בתשובותיו שהרי אפשר לפרש את הרא"ש דאזיל בשיטת הרי"ף והרשב"א ודעימייהו, ואין מקור ברור לפסקו למעט משמעות הריב"ש בתשובותיו.

החלקת מחוקק סבור שיש לפסוק לדינא להקדים דיון על הכתובה ורק לאחר מכן סידור הגט אלא אם כן איירי בגוונא שהאישה חייבת לקבל גיטה ואז אפשר לדחות את דיון הכתובה לאחר הגט.

כך הסיק לדינא גם הפרי חדש (שם – סימן קיט סעיף ו ס"ק ח) שיש לחלק בין היכא דהאישה חייבת לקבל גיטה דאינה יכולה לעכב את סידור הגט עד לדיון בכתובתה, להיכא דאינה חייבת

וכיון דמון ספוקי מספקא ליה ודאי דאית לן למפסק כמו שכתבו הפרי חדש ומהרי"ק והרדב"ז והרב חוט המשולש. ואחר כך מצא [בעל ישיב משה] בספר יתר הכו בסופו שהאריך בזה והעלה להלכה דאינו יכול לגרש אם אין לו לפרוע כתובתה משלם.

עיינ שם בדבריו. אולם לעניות דעתי מדברי הגאון בביאור הגר"א משמע שלמד גם בדעת השולחן ערוך שמסיק לדינא כדעת הרמ"א בשיטת הרא"ש והריב"ש. ויעוין לקמן.

¹⁵ עיינ לקמן מה שביארנו בדברי הגר"א כדעת הבית שמואל ודלא כדעת החלקת מחוקק.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לקבל את גיטה [אלא שמן הדין רשאי הבעל לגרשה גם אם אין עליה 'חיוב'] שזכותה לעכב את סידור הגט עד לדיון בכתובה. וזו לשונו שם:

וכן נראה מדברי הרא"ש (כלל מב, הביאה הבית יוסף בסוף סימן קיז) שכתב וזו לשונו: "ואינה יכולה לומר 'אין רצוני לקבל גט עד שיתן לי כתובתי', דזו אינה טענה כיון שמן הדין היא חייבת לקבל גט" (כלומר לפי שהיא נכפית וסכנה יש בדבר) "נמצא פריעת חוב כתובתה הוי כשאר חוב שהיה מחוייב." עכ"ל. משמע דלפי שמן הדין היא חייבת לקבל גט אינה יכולה לומר "אין רצוני לקבל גט עד שיתן לי כתובתי", הא לאו הכי – מצי למיטען הכי.

ויעוין שם עוד בדבריו שכתב להכריע כרשב"א ודעימיה ודלא כריב"ש וכרמ"א, וזו לשונו:

[...] ולא נמצא שום פוסק חולק עליהם בהדיא זולת משמעות הריב"ש [...] ולכן אני אומר שקבלת הגאונים תכריע, ודלא כהגהה שנמשך אחר דברי הריב"ש, דליתא. וגם הגאון מהריק"ש פסק כתשובת הרשב"א וכדכתיבנא.

ועיין שם עוד בדבריו שהביא כן גם בשם תשובת הגאונים (דפוס קושטא של"ה, סימן קפח) שפסקו לדינא כדעת הגאון, הרי"ף והרשב"א ודעימייהו ותמה על הרמ"א שהכריע דלא כמותם. וכן משמע קצת¹⁶ מדברי הפתחי תשובה (שם ס"ק ה) שהסכים עם הפרי חדש, עיין שם.

הרי שלדעת הפוסקים הנ"ל אין מחלוקת בין הראשונים, ולדעת כולם (כולל הרא"ש ומלבד הריב"ש) אין לסדר את הגט כל עוד לא שילם הבעל את דמי הכתובה אלא אם כן חויבה האישה לקבל את גיטה או שיש לגרשה על פי הדין כפי ראות עיני בית הדין שאז אין לעכב את סידור הגט.

מנגד הבית שמואל (שם ס"ק ו) סבור כי הרא"ש כן חלק על הראשונים הנ"ל ודלא כחלקת מחוקק וכפרי חדש, וזו לשונו:

בתשובת הרשב"א (סימן אלף רנד) כתב שאין אדם רשאי לגרש את אשתו אם אין לו לשלם כתובתה, והביא ראיה מדתנא "לקתה – חייב לרפאותה, ואם אמר 'הרי גיטך וכתובתך'" וכו' טעמא דמסלק הכתובה אבל אם אינו מסלק הכתובה אינו יכול לגרש.

ובחלקת מחוקק כתב: מתשובה זו מבואר לא כפסק רמ"א.

ויש לומר הרב רמ"א איירי כשיכול לגרש על פי הדין היינו דשונא אותה וזיווג שני איירי אז יכול לגרש אותה אפילו אין לו כתובה, ואף הרשב"א מודה בזה, אלא שם איירי היכא דאין ראוי לגרש, כמו בלקתה, דאין ראוי לגרש כמו שכתוב בסימן ע"ט – בזה קאמר אם אין לו הכתובה אין רשאי לגרש. וכן בזיווג שני אם אין שונא אותה – אז אין ראוי לגרש ואם אין לו הכתובה אין רשאי לגרש. ובתשובת הרא"ש מבואר כמו שכתב הרב רמ"א דהא כתב אפילו אחר תקנות רבינו גרשום יכול לגרש כשהיא בעלת נכפה כי בזה לא תיקן רבינו גרשום אפילו אין לו לסלק הכתובה. שמע מינה היכא דרשאי לגרש – אינה יכולה לעכב בשביל פירעון הכתובה וכן פסק הריב"ש.

¹⁶ אין ברצוני להאריך בזה יתר על המידה, אך עיין בפתחי תשובה (אבן העזר סימן קיז ס"ק ד) שהביא בשם הנודע ביהודה שיש להשביע את הבעל שמגרשה (באופן שאשתו נכפית שכופין אותה לקבל גט) שתכף כאשר תשיג ידו ישלם לה את כתובתה, וכך מסירים את החשש שיישא אחרת והוא יטען לאחר מכן שאיננו מסוגל לשלם לראשונה את כתובתה. משמע מדבריו שמצדד כדעת הבית שמואל ולא כפרי חדש וכחלקת מחוקק. ואין כאן מקום להאריך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מבואר אפוא שהבית שמואל פליג בזה על החלקת מחוקק, ולשיטתו אליבא דהרמ"א [מן הדין ולולי חרם דרבנו גרשום] אין מניעה לסדר את הגט קודם מתן דמי הכתובה, גם באופן שאין האישה צריכה לקבל גט על פי הדין – אלא אם כן איירי באופן שהבעל מנוע מלגרש את אשתו מעיקר הדין וכגון שחלתה וכדו' ורק במקרה זה איירי הרשב"א. אך בכל מקרה שהבעל יכול לגרש את אשתו אין צורך לדון על הכתובה עובר לגט – ודלא כשיטת החלקת מחוקק.

לעיל הבאנו את ביאור הגר"א.

בתחילה חשבתי שגם מדבריו בביאורו (בס"ק ז) שהבאנו נמי חזינן שלמד כחלקת מחוקק ולכן ציטט את דברי המחבר גבי 'מוכת שחין' על דברי הרמ"א שחוב הכתובה איננו מעכב את סידור הגט. מוכח שגם הוא סבור כי דברי הרמ"א, שפסק כרא"ש וכריב"ש שהאישה תתבע את כתובתה רק לאחר מתן הגט, אמורים דווקא בכהאי גוונא שהאישה חייבת לקבל את גיטה על פי דין והבעל יגרשנה בעל כורחה, אך באופן שהגירושין מדעתו של הבעל ובלי חיוב הרי שכולי עלמא יודו שקודם יש לדון בחוב הכתובה עובר לסדור הגט.

אך לאחר העיון נראה לי איפכא, שהגאון למד בדברי הרמ"א כדעת הבית שמואל ודלא כחלקת מחוקק הנזכר, ולשיטתו אליבא דהרמ"א אין מניעה לסדר את הגט קודם מתן דמי הכתובה גם באופן שאין האישה צריכה לקבל גט על פי הדין, מלבד באופן שהבעל מנוע מלגרש את אשתו מעיקר הדין וכגון שחלתה וכדו'. רק במקרה זה איירי הרשב"א, אך בכל מקרה שהבעל יכול לגרש את אשתו על פי דין, אין צורך לדון על הכתובה עובר לגט – ודלא כשיטת החלקת מחוקק.

ראיה לדברים מצאתי בלשונו הזהב של הגר"א בביאורו (לאבן העזר שם – סימן קיז סעיף יא) שכתב בו (בס"ק יד) וזו לשונו: "דגירושין אינו תלוי בכתובה, והיא כשאר בעל חוב." עכ"ל.

הרי שהגר"א דיבר ברורות על אודות בסיס כל דין זה בפן העקרוני, שאין סברה או הכרח לתלות את סידור הגט בפירעון הכתובה, ולא חילק בזה בין האופנים השונים כדברי החלקת מחוקק והפרי חדש, ומוכח שלמד כן גם ברמ"א (בסימן קיט סעיף ו), שהרי קישר בין הדברים – בין דברי מרן השולחן ערוך (סימן קיז סעיף יא) לדברי הרמ"א הללו, ואין כאן מקום להאריך.

עוד חזיתי בתשובת הגאון מקובנא רבי יצחק אלחנן ספקטור (שו"ת עין יצחק חלק א סימן עד אות יג) שדחה את ראיות הראשונים והאחרונים, ופסק כדעת הרמ"א והבית שמואל שבכל גוונא אין למנוע את סידור הגט כשעדיין לא שילם את דמי הכתובה, וזה לשונו:

ומה שדרש כת"ר ממני להודיעו דעתי היכא דאינן רוצין הקרובים למכור הכתובה בטובת הנאה וכן היכא דאין יד הבעל משגת לדמי טובת הנאה לפי דכתובתה מרובה, ודעת כת"ר דיכולים להתירו בכהאי גוונא:

הנני להשיבו כי כן דעתי מסכמת, מאחר דכבר כתבתי לעיל לדון בעיקר ראיות הרשב"א שהובא בבית שמואל (סימן קיט ס"ק ו) מהך ד"הרי גיטה וכתובתה" דסילוק הכתובה מעכב הגירושין. וכתבתי לעיל דלדינא, כיון דכתבו הפוסקים (בריש סימן עז) דגם בהשליש הכתובה והגט מהני למיפטר ממזונות על כן אין הכרח כלל לראיות הרשב"א. וכיון דעיקר סמיכת הרשב"א הוא על ראיה זו, לכן – כיון דלדינא לפי הכרעת הפוסקים הללו אין מקום להוכחתו ובפרט דהוכחתי כן מן התוספתא דכתובות, דעל כורחך מיירי שם בלא מסר הגט לה – ועל כן ממילא יש לנו למנקט לדינא כפי הכרעת הרמ"א (בסימן קיט סעיף ו) בשם הרא"ש והריב"ש דאין הכתובה מעכב להגירושין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרי שלדעת הגאון מקובנא אין לזוז מפשטות דברי הרמ"א שאין לתלות את מתן הגט בתשלום דמי הכתובה כלל בכל גוונא, וכדעת הבית שמואל, ולא כדעת החלקת מחוקק ושאר האחרונים.

ויעוין בחכמת שלמה שכתב דהאידינא, שאין יד ישראל תקיפה ואפשר שאם נתיר לו לגרש לא יפרע כתובתה בעתיד, שרי לחייב אותו לחתום על התחייבות לפרוע הכתובה באופן שאפשר לכפות על ידי ערכאות. גם מדבריו משמע שהסיק לדינא שיש להתיר לעשות זאת בכפוף למתן ערבויות מתאימות והעדר חשש זה.

ובאמת בכל גוונא היכא שבית הדין מחליט לסדר את הגט טרם הדיון בכתובה, בית הדין מבהיר לצדדים ואף מציין בהחלטה באופן ברור ביותר שהדיון בכתובה יתקיים לאחר מתן הגט, על כל המשתמע מכך, ואין שום חשש להפסדה של האישה.

מאידך גיסא, בשו"ת יביע אומר להגר"ע יוסף זצ"ל (חלק ה' אבן העזר סימן א) כתב לצדד כדעת הגאון, הרי"ף והרשב"א – אלא אם כן מדובר באופן שהאישה חייבת על פי דין להתגרש ולקבל את גיטה – וציין שכן נהגו במרוקו ובשאר 'ארצות המערב', וזו לשונו שם:

ועיין בשו"ת כרם חמר (חלק אבן העזר סימן צט) שהביא מתשובת מהר"י בן צור שאם האישה חייבת להתגרש אין צריך לפרוע כתובתה מיד, אלא תתגרש ותישאר הכתובה חוב עליו, אבל בכל שאר הגירושין לא יגרש עד שיפרע לה כל סכי כתובתה במושלם. וכ"ה בשו"ת משפט וצדקה ביעקב (חלק א סימנים כח וקלה וחלק ב סימן כ) [...]

וכן עיין בדבריו (חלק ז' אבן העזר סימן ב אות י) שהביא חבל אחרונים – גט פשוט, גט מקושר ועוד – שפסקו שיש לחוש לכל הראשונים הנזכרים שאינו רשאי לגרש טרם תשלום הכתובה והסיק (שם): "והכי נקטינן להחמיר כוותיהו בדין זה."

וחזיתי בדברי הערוך השולחן (אבן העזר סימן קיט סעיפים יב–יג) שהביא את השיטות בעניין ואת ראיות הראשונים בקצרה, והסיק שאין ביניהם מחלוקת לדינא ויש לחלק בין המקרים השונים.

וזו לשונו (בסעיף יב):

והרשב"א בתשובה כתב (הובא בבית יוסף): "שמעתי משם הגאון שאין אדם רשאי לגרש את אשתו אם אין לו לפרוע כתובתה, וכן מצאתי להרי"ף בתשובה." עכ"ל. וכן כתב התשב"ץ. וכמה ראיות יש מש"ס דבלא הכתובה אין לגרשה דדרשו חז"ל על פסוק (איכה א, יד) "נתנני ה' בידי לא אוכל קום" – "זו אשה רעה וכתובתה מרובה" (יבמות סג, ב), וכן אמרו בעירובין (מא, ב) דאשה רעה וכתובתה מרובה, ש[נבעלה] אינו יכול לגרשה – אינו רואה פני גיהנם, וכן בגיטין (נח, א) באחד שחשד את אשתו ורצה לגרשה ולא היה יכול לגרשה מפני שלא היה לו הכתובה, וכן מבואר במדרש בראשית [רבה] (פרשה יז) ברבי יוסי הגלילי, שהיה לו אשה רעה ולא גירשה עד שהלוו לו כתובתה ונתן לה הכתובה וגירשה.

כאמור, בהמשך דבריו (בסעיף יג) הסיק דלא פליגי, וכתב וזו לשונו:

ונראה לי דלא פליגי לדינא, דוודאי כשרק ביכולתו לחיות עמה – אף שהיא אשה רעה וסובל ממנה והתורה נתנה לו רשות לגרשה או ששונאה ובזווג שני – בלא הכתובה אין ביכולתו לגרשה, וכל שכן בזמן הש"ס שביכולתו לישא אחרת. אבל כשהיא בעלת מום כנכפית וכיוצא בזה, דטבע האדם אי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אפשר לסבול, דכהאי גוונא גם באיש היינו כופים לגרש – אין משגיחין על כתובתה. וכל שכן כשהיא פרוצה, כשהדין נותן שמצוה לגרשה, דאין משגיחין על הכתובה. וכן נראה מכמה גדולי אחרונים (וכן משמע מהחלקת מחוקק ס"ק ה, וכן כתב הפרי חדש. אף שהבית שמואל ס"ק ו לא כתב כן, מכל מקום כן נראה עיקר לדינא).

מבואר בדבריו שלמד בדבריהם של הראשונים דלא פליגי כלל, דכל היכא שהוא מגרשה מדעתו הוא חייב ליתן קודם את הכתובה, מה שאין כן היכא שהגירושין לא מדעתו או הסכמתו אלא שהוא מחויב לגרשה מחמת איסור או כשהיא בעלת מום גדול או על פי הוראת בית הדין, דאז אין משגיחין על הכתובה כרגע, והיא תידון לאחר הגט.

סיכומם של דברים

אם ננסה לסכם את שהעלינו עד כה יוצא שישנן שיטות לכאן ולכאן, והפוסקים עצמם נחלקו בביאור הראשונים ואם הרמ"א אזיל רק בשיטת הריב"ש או גם בשיטת הרא"ש או אפשר שדבריו עולים בקנה אחד גם עם דברי הגאון, הרי"ף והרשב"א ודעימייהו, וייתכן – על כל פנים לדעת הגר"א בביאורו – שזוהי אף שיטת מרן בשולחן ערוך.

ברור שלכתחילה, לצאת ידי כל הדעות מן הראוי היה לדון בחיוב הכתובה קודם לסידור הגט, אלא אם מדובר במקרים יוצאי דופן כדלהלן שבהם אפשר לסדר גט והכתובה תישאר כחוב על הבעל:

א. כשהאישה חייבת לקבל את גיטה וכגון בטענת מום גדול וכדו' (וחוב הכתובה עוד אינו מבורר); ב. כשהבעל חייב לגרש את האישה מחמת איסור וכדו' (וכנ"ל); ג. כשהבעל עני ואין לו כסף עתה לשלם את כתובתה (אף שהחוב מבורר, ויש סברות המצדיקות גירושין מידיים).

הוספת צדדים לקולא

עם זאת ועל אף האמור נראה לעניות דעתי להוסיף ולומר בזה לצדד לקולא – אף שלא באופנים הנ"ל – ולהימנע מלהפוך את מתן הגט כ'קלף מיקוח' של מי מהצדדים, וזאת מחמת כמה סיבות:

א. חשש עיגון – לעיל הבאנו בארוכה שמניעת עיגון היא עילה בפני עצמה באופנים מסוימים לחיוב בגט, ואם כן ודאי שאם בית הדין מוצא לנכון שיש במקרה הנדון חשש עיגון מחמת אורך הזמן של הדיונים וכדו', על בית הדין מוטלת החובה לסדר גט לאלתר ולדחות את הדיון בכתובה או ברכוש לאחר מתן הגט.

ב. 'לאפרושי מאיסורא' – כבר הארכנו בזה טובא שעל בית הדין מוטלת החובה לא רק לפסוק את הדין בין הצדדים אלא להביא את 'דבר ה' – זו הלכה' לציבור. מאחר שבעוונותינו הרבים לעיתים ייתכן מצב של מכשלה לציבור וחשש איסורי אשת איש וכדו', על כן מחובתנו למנוע זאת ולסדר גט ללא כל דיחוי ולהותיר את הדיון ברכוש ובכתובה לאחר סידור הגט, בהדגשה רבתי שזכותו של מי מהצדדים לא תפגע עקב זאת.

ג. גם לשיטת הרשב"א ודעימיה שמצד זכויותיה של האישה (ולא מצד חשש לעז וכדו') יש לחייב את הבעל בתשלום הכתובה עובר לגט זהו רק עיקר הכתובה מאתיים זוז, מאחר שדין זה נסמך על עיקר התקנה "שלא תהא קלה בעיניו להוציאה" המתיחס רק ל'עיקר הכתובה'.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכפי שהעלה העין יצחק בדבריו שהובאו לעיל ואף הוכיח את הדבר,¹⁷ ולכן כיום שאנו דנים בעיקר על 'תוספת הכתובה' ולא על עיקר הכתובה לית לן בה גם לשיטת הרי"ף והרשב"א.

ד. לעניין עיכוב הגט מחשש לעז וכדו' (להבדיל מהעיכוב מחמת זכות האישה לכתובה): כל האמור בזה לשיטות המחמירות הדורשות לעכב את סידור הגט עד לאחר הדיון בכתובה או ברכוש, הוא דיון בחיוב המונח לפתחו של בית הדין המצווה (לאותן שיטות) להימנע מסידור הגט טרם ידונו בכתובה וברכוש, אך אין זו זכות תביעה או טענה של מי מהצדדים לטעון טענה שכזו לזכותו, ולכן בגוונא שבית הדין החליט מסיבה זו או אחרת כנוצר שיש לסדר את הגט אף בטרם סיום ההליך הרכושי או דיון בחיוב הכתובה, אין למי מהצדדים היכולת לטעון מעין טענות אלו.

הנה ראיתי בספר עיונים במשפט (לגאון הרב חיים שלמה שאנן זצ"ל – אב"ד תל אביב, חלק ג – אבן העזר סימן סא) שדן בזה ולאחר שהביא את השיטות שהזכרנו הכריע הלכה למעשה כדעת הפרי חדש והחלקת מחוקק וכתב שאין לגרש בלי תשלום הכתובה קודם לכן,¹⁸ אלא אם התקיימו שני תנאים מצטברים: א. שיש עליה חיוב מהדין להתגרש, וכגון שנקבע כי יש לבעל זה 'אשה רעה' ו'אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת'; ב. שנתברר שהבעל ודאי עני. ורק אז יוכל לגרשה ותהיה עליו הכתובה כחוב.

אך אינני יודע מהיכן לקח את הצורך – תמיד – בשני תנאים מצטברים. לעניות דעתי, כפי שהעלינו, לעיתים סגי באחד מהאופנים הנ"ל ואין צורך בשניהם. מה גם כפי שהוספנו סברות נוספות להקל במקרים מסוימים.

והנה מצאתי בפסק דין של ידידי הגאון הרב יצחק אושינסקי שליט"א אב"ד ירושלים עוד בשבתנו בבית הדין בחיפה (בתיק מספר 514847/9, תוספת נימוקים) שדן בזה והאריך כיד ה' הטובה עליו לבאר שיש בסיס נרחב להסתמך עליו שיש לדחות את הדיון בכתובה לאחר סידור הגט וכדעת הריב"ש ופסיקת הרמ"א והגר"א,¹⁹ ואף לשיטות החלוקות בזה כנוצר נמי יש להקל בזה על כל פנים מחמת מניעת עיגון ו'לאפרושי מאיסורא', ובוודאי היכא דהבעל רשאי לגרש את אשתו וכפי שעולה מדברי הבית שמואל והעין יצחק.

¹⁷ יעוין להלן בהערה 22 שציטטנו את דבריו והבאנו את ראיותיו בזה.

¹⁸ יעוין שם בדבריו (עמוד תסב) שהביא בשם שו"ת ישמח לבב להגאון רבי ישועה עובדיה (אבן העזר סימן כה, צוין במשפט הכתובה חלק א עמוד שנו) וזו לשונו שם באשר לדבריו:

[...] שהביא עשרים וששה עמודי התורה אשר כל כלל ישראל נכון עליהם שאין לגרש בלא טענה אלא בפירעון הכתובה, והם: הגאון, רי"ף, רשב"א, רשב"ץ רדב"ז, רשב"ש, מהריק"ש, מהר"ש דוראן, פרי חדש, גט פשוט, גט מקושר, מבי"ט ועוד. לדבריו גם הבית יוסף והרמ"א יודו שאין לגרש בלא כתובה.

עכ"ל. לאחר מכן הסיק לדינא כדבריו ולמעט היכא שישנם שני התנאים המצטברים הנ"ל.

¹⁹ ויעוין שם עוד שאף הביא מדיליה מקורות נוספים שחזינן שמעיקר הדין אין צורך לדון בחוב הכתובה עובר לסידור הגט, והזכיר בין השאר את דברי השולחן ערוך (אבן העזר סימן קיז סעיף א) שהביא את דין הרא"ש (שעליו התבסס בבית יוסף באומרו שאפשר לדחות את הכתובה לאחר הגט) ופסק: "מי שנודע לו שאשתו נכפית ורוצה לגרשה ואינו משיג כדי כתובתה, כופין אותה לקבל גט, ויתן הנמצא בידו לכתובתה, והמותר כשתשיג ידו." עוד ציין לדברי הביאור הגר"א (שהבאנו לעיל, שם ס"ק יד) שכתב על אודות דין זה שיכול לדחות חלק מפירעון הכתובה לאחר הגט "דגירושינ אינו תלוי בכתובה, והיא כשאר בעל חוב". הרי שדיבר ברורות על אודות בסיס כל דין זה בפן העקרוני, שאין סברה או הכרח לתלות את סידור הגט בפירעון הכתובה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הנהוג בבתי הדין

למעשה בעניין זה חלוקות הדעות כיצד מן הראוי לנהוג לדינא הלכה למעשה.

באמת בשבתי בבית הדין בחיפה נהגנו תמידין כסדרן להורות על סידור גט טרם הנידון בכתובה בכל גווי – אף כשהגט היה בהסכמת הצדדים ומי מהם חפץ היה להשהות את סידור הגט עד לאחר הדיון בכתובה. אנו סברנו שלאור הדברים שהעלינו לעיל כך יש לנהוג כיום בצוק העיתים, ובפרט כשיש חששות נוספים כנזכר.

הן אמת שחזיתי כאן בבית הדין בתל אביב שישנם הרכבים הנוהגים להפך, ויש שאף הגדילו עשות והם מחלקים בזה בגובה סכום הכתובה – שאם הוא סכום גדול אין הם מותירים זאת לאחר סידור הגט, אך לא כך אם הוא סכום קטן.

לעניות דעתי אינני מבין חילוק זה, וממה נפשך יש לנהוג בזה לפי אחת מהשיטות הנזכרות בביאור דברי הרמ"א לדינא וללא קשר לסכום הכתובה, אלא אם משיקול פרקטי בלבד סבור בית הדין כי עדיף לנהוג כן במקרה זה לתועלת העניין.

כך או כך, ברור שבית הדין מבהיר לצדדים כי נושא הכתובה איננו קשור כלל לסידור הגט והם שני נושאים נפרדים הנידונים במקביל. הדבר מוזכר אף בהחלטת בית הדין כי לא תישמע לאחר מכן כל טענה בעניין התלות בין הדברים, ובית הדין חוזר ומשנן זאת לצדדים גם בגוף מהלך סידור הגט תוך כדי הליך 'בירור השמות'. אם לשאלת בית הדין את האישה אם היא תובעת את כתובתה או מוותרת עליה משיבה האישה שהיא תובעת את כתובתה, שב בית הדין ומבהיר זאת לצדדים בצורה שאיננה משתמעת לשני פנים.

ה. תביעת רכוש לעומת סידור גט – מי קודם?

הנה בנידוננו הנידון אם להקדים את סידור הגט איננו כלפי הדיון בחיוב הכתובה אלא לגבי ההליך הרכושי הקיים ביניהם.

ננסה להתאים את הדברים דלעיל לנידוננו אנו.

הבאנו באריכות יתר את השיטות השונות בדבר הקדמת תשלום הכתובה עובר לגט או לאחריו.

ובאמת שיש לעיין מה סברה יש בזה? מדוע סבורים אותם ראשונים שיש לדון קודם בכתובה – ולפורעה – ורק לאחר מכן לסדר הגט? הרי לכאורה יש בפנינו שני דיונים נפרדים שאינם תלויים זה בזה כלל, וכפי שהבאנו לעיל את דברי הגר"א בביאורו לשולחן ערוך (אבן העזר סימן קי"ז ס"ק י"ד) שכתב "דגירושין אינו תלוי בכתובה, והיא כשאר בעל חוב", ואם כן מדוע לא 'לנקות את השולחן' קודם, לסדר תחילה גט ורק לאחר מכן לדון בכתובה?

יתרה מזו, מאחר שככל הנראה אין שום סיבה שמי מהצדדים יפסיד או ירוויח מדחיית הדיון בממון לאחר סידור הגט, מדוע נמתין מלעשות את שכבר ברור לשני הצדדים יחד, שפניהם לגירושין בהסכמה? ואם כן, אפילו באופן שאין חשש של עיגון או חשש זנות – מה סברה יש להמתין ולעכב את סידור הגט רק לאחר הדיון בכתובה?

סברות השיטה להקדים ולדון בכתובה עובר לגט

ובאמת מצאתי בזה חמישה טעמים שאציגם עתה ואנסה על פיהם להתייחס לשאלת תביעת רכוש לאחר סידור הגט:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(א) מניעת החשש להוצאת לעז על הגט על ידי הבעל

טעם זה מצינו בדברי הרמ"א עצמו שכתב ב'סדר הגט' (סוף סימן קנד סעיף פא) דאיכא למיחש שמא הצדדים יבואו לידי קטטה מחמת הכתובה ויאמר הבעל שעל מנת כן לא גירשה, וכמו שכתב המהר"י מינץ.²⁰

(ב) שלא תהא קלה בעיניו להוציאה

טעם זה כתב בעין יצחק (שהבאנו לעיל דבריו), שדינו של הרשב"א שסילוק הכתובה צריך להיות קודם לסידור הגט, נובע מתקנת חז"ל שתיקנו את הכתובה כדי "שלא תהא קלה בעיניו להוציאה", ואם תהיה אפשרות לתת את הגט גם מבלי שיתן את דמי הכתובה עובר לגט, עדיין תהא קלה בעיניו להוציאה.²¹

(ג) תשלום הכתובה מהווה תחליף לדמי מזונות לאישה

טעם נוסף שמצאנו באחרונים לבאר את הדין שאין לסדר את הגט קודם שסילק את הכתובה, מובא בדברי הישועות יעקב על השולחן ערוך. הישועות יעקב תולה מחלוקת זו שבין הרשב"א לרא"ש – אם אפשר לסדר גט לפני סילוק הכתובה – במחלוקת אחרת שבין הרי"ף והרא"ש.

וזו לשונו של הישועות יעקב:

[...] דבהאי סברא נחלקו, דהרשב"א סובר כדעת הרי"ף דכיון שנתגרשה אין לה מזונות. משום הכי סובר שאינו יכול לגרשה באין לו כדי כתובתה, דחז"ל עשו חיזוק לדבריהם דאם לא כן לא הועילו בתקנתן, דכל אחד יערים לאפקועי חיוב כתובה. משום הכי עשו דכל זמן שלא ייתן לה כתובתה לא יוכל לשלחה, והרא"ש לסברתו דבאין לו ליתן כדי כתובתה אף בגירשה חייב במזונותיה, אם כן הועילו חז"ל בתקנתן, דלא שייך אתי לערומי דיצטרך ליתן לה מזונות. וזה ברור, ובזה אתי שפיר הכל על נכון.

נבאר דבריו בקצרה: דעת הירושלמי היא שאף אם קיבלה האישה גט, כל שלא קיבלה כתובתה זכאית היא לקבל מזונות מבעלה עד שישלם לה את כל סכום הכתובה. ובדעת הבבלי

²⁰ יש לציין שלמרות שלמעשה אין בזה חשש לפסול את הגט וכפי שהאריכו בזה הפוסקים לנוכח ביטול מודעות וחסרון בהלכות תנאים וכדו', אך כדי למנוע זילות ולזות שפתיים עדיף לעשות כדברי הרמ"א.

²¹ יעוין שם שעל פי זה העלה חילוק מעניין להלכה – והזכרנו זאת לעיל – שיש לחלק בין עיקר כתובה ותוספת כתובה, וזו לשונו שם (בחלק א סימן עד אות יד) :

ועוד נראה לעניות דעתי דאף להרשב"א דכתב דכתובה הוי עיכוב להגט יש לומר דזה אינו רק בעיקר כתובה אבל לא לה'תוספת'. וראיה לזה מהא דנדרים (דף סה ע"ב) ב"מעשה באחד שנדר הנאה מאשתו" כו' "אפילו אתה מוכר שער ראשך" כו' שם בגמרא: "שמע מינה מטלטלי משתעבדי לכתובה" כו'. ואי נימא דסילוק כתובה מעכבת להגט אם כן יש לומר דאף דמטלטלי לא משתעבדי מכל מקום מוכרח למכור שער ראשו לפי דכל זמן דלא יסלק הכתובה לא יהיה יכול לגרשה לשיטת הרשב"א, וכל אחד יהיה יכול למידר הנאה מאשתו כדי דיהיה יכול לגרשה בלא סילוק הכתובה. ועל כורחך אין לחלק בזה בהך דנדרים. ומוכח מזה דבתוספת כתובה גם הרשב"א סבירא ליה דיכול לגרשה אף דאינו משלם התוספת כתובה. והטעם פשוט דדוקא בהכתובה יש לומר הסברא של הרשב"א הוא דכיון דתקנת הכתובה היה העיקר שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, ולכן אם היה הדין דיהיה יכול לגרשה אף אם אין לו יכולת לשלם הכתובה, אם כן תהיה קלה בעיניו להוציאה, כיון דלא יהיה לו במה להגבות הכתובה ממנו ותיעקר עיקר התקנה בזה, על כן תקנו חז"ל דכל זמן דלא ישלם לה הכתובה דלא יהיה יכול לגרשה. וזה אינו אלא בהכתובה אבל לא בהתוספת.

עכ"ל. ויעוין שם בדבריו (באות טו) שהוכיח שעל דין זה לא נאמר הכלל 'תנאי (תוספת) כתובה ככתובה'.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נחלקו הראשונים, שלדעת הרי"ף (דף ו מדפי הרי"ף לבבא מציעא) הבבלי אינו סובר כן, ואם כבר נתן לה גיטה אינה זכאית לדמי מזונות אף אם לא קיבלה כתובה, אך דעת הרא"ש (בבא מציעא פרק א סימן לד) שגם דעת הבבלי כדעת הירושלמי, שכל עוד לא שולמה לה כתובתה לא הפסידה מזונותיה.

על פי זה ביאר הישועות יעקב את מחלוקתם של הרא"ש והרשב"א בנידונו: הרא"ש לשיטתו שסובר שאף לבבלי לא הפסידה מזונותיה, ואם כן אין מניעה לעכב את הכתובה עד אחר סידור הגט שהרי יש לה מזונות בינתיים עד פירעון הכתובה. אך הרשב"א סובר כשיטת הרי"ף שכל שקיבלה גט – אין לה מזונות אף אם לא שילם לה כתובה, ונמצא שאם נעכב תשלום הכתובה לא יהיה לאישה זו מקור מחיה. ולכן אין לסדר גט עד אחר שיסלק הבעל את תשלום הכתובה.

נמצאנו למדים שהסברה של הרשב"א לדעת הישועות יעקב היא שהכתובה היא העוגן והביטחון שיש לאישה אחר הגירושין חלף מזונותיה שהיו לה בשעת נישואין. עד שגירשה בעלה יש לה מזונות ממנו, וכשגירשה פקעה זכות המזונות מבעלה אך כתחליף לכך יש לה את תשלום הכתובה.²² ולכן אין לסדר הגט בלא סילוק הכתובה תחילה.

(ד) מניעת חשש שלאחר הגט לא יהיה לבעל מהיכן לשלם

טעם נוסף מצאתי לדינו של הרשב"א בדברי שו"ת ויאמר יצחק (המכונה חכם יצחק בן וואליד, שימש כרב וכאב בית הדין בעיר טטואן שבצפון מרוקו במשך כארבעים שנה). לדבריו יש חשש סביר שאם הבעל לא ישלם את הכתובה מייד, לאחר הגט יקים חיים חדשים עם אישה אחרת, ואז – יש להניח – לא יוכל לעמוד בתשלום הכתובה.

זו לשון בעל ויאמר יצחק (אבן העזר סימן קעט):

וכן מצינו לאחד קדוש מדבר מבית דין הראשונים שבמתא מכנסא יע"א שכתב בפסק דין וזו לשונו:

ולהיות הכל תלוי לפי ראות עיני הבית דין, שאם רואים בבעל שאין דבר בפיו מה זה היה לו לבגוד בבת בריתו חנם, רק שזחה דעתו עליו ותלה עיניו בבנות הארץ, יש לבית הדין להפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושייה, ולא יגרש עד שיפרע לה כל סכי כתובתה עיקר ותוספת ומתנה ונדונייתא עד סוף פרוטה אחרונה [וכו']. וראוי לכל בעל נפש היושב על כיסא דין לחוש לתועלת האשה ולא יחרוך רמיה צידו להוציא בת בריתו נקיה מכל ואיהו ליכול וליחדי עם אחרת, ובעת תבוע אותו הראשונה יפשוט לה את הרגל [וכו']. ולכן קם דנא דבנדון כזה אינו יכול לגרש עד שיפרע כל סכי כתובתה [וכו']

לדבריו טעמם של הרשב"א ודעימיה שאין לסדר גט לפני שיפרע הכתובה הוא מבחינה ריאלית מעשית בשטח, שמכיוון שכרגע יש מהיכן לגבות את הכתובה, ואף אם לא – סביר להניח שהבעל יעשה כל טצדקי כדי לשלם את הכתובה כדי שתאיות האישה לקבל את גיטה, לכן יש להקדים את תשלום הכתובה לגט. מה שאין כן אם ייתן גט תחילה בלי לפרוע את הכתובה וילך ויישא אחרת, יש לחוש שבמשך הזמן לא יוכל לפרוע הכתובה וגם לא ירצה

²² ברור שאין כוונתו שזו הייתה סיבת תקנת הכתובה, אלא שמעשית גם מטרה זו מתקיימת בפירעון הכתובה סמוך לגירושין, ולכן לדעת הרי"ף והרשב"א חז"ל הקפידו שלא לסדר גט לצדדים בלי שמטרה זו הושגה, ועל כן קודם יש לדון ולחייב בכתובה עובר לסידור הגט.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לעשות כל מאמץ כדי לשלם את הכתובה, ואף אנו לא נמצא מהיכן לגבות אותה ותצא האישה נפסדת.

(ה) משום 'חינא'

טעם נוסף לשיטת הרי"ף והרשב"א מצינו בשו"ת הרדב"ז – כדי לקיים את תקנת הכתובה שהייתה גם משום 'חינא' (היינו שאישה גרושה שיש בידה מעות, גדל חינה בעיני הקופצים עליה, ויגדלו הסיכויים שתחזור ותינשא לאחר) על כן כדי להרבות את חינה יש לשלם לה את כתובתה עובר לגט ולא לאחריה.

וזו לשון הרדב"ז (בתשובה שכבר הובאה בקצרה לעיל, חלק ג סימן תקסו):

[...] במי שרוצה לגרש אלא שאין לו לפרוע כתובה – לכולי עלמא אין כופין אותו שישכיר עצמו אלא מגרש ויישאר עליו הכתובה חוב.

הלכך בנדון דידן כיון שראובן הוא ודאי עני ורוצה לגרש – אין כופין אותו לעשות מלאכה כלל ואפילו שאינה בזויה. גם אין מוסיפין על כתובתה, שאין זה מורד על אשתו, כיון שרוצה לגרש אלא שאין יכול מפני התקנה שלא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן ייתן לה כתובה, שהרי מדין התלמוד יכול לזרוק לה גיטה ותהיה מגורשת ויפטר ממזונותיה ומתשמישה ולא יהיה מורד.

וקרוב אני לומר שלא היתה התקנה אלא [תיבת "אלא" היא לכאורה ט"ס, כנ"ל] למי שנתברר שהוא ודאי עני ויש לו אשה רעה – אין אדם דר עם נחש בכפיפה ויגרש ויהיה הכתובה עליו חוב.

ואין ראוי לגלות דבר זה שלא ילמדו בני אדם לטעון שהוא עני ואין יכול לזון את אשתו ורוצה לגרשה, ושמא עיניו נתן באחרת, ונמצאו בנות ישראל יוצאות בלא כתובה ומתבטלת תקנת חז"ל דאמרו "משום חינא".

הרי עיקר הטעם לדעתו שיש לשלם את הכתובה קודם הגט הוא כדי שלא תצא האישה ויתמעטו הסיכויים שתחזור ותינשא מפני שאין לה מעות כלל.

נפקא מינה לדינא מטעמים אלו

ובאמת לאור הטעמים השונים שהזכרתי, נראה לעניות דעתי דנפקא מבינייהו לדינא במקרים הבאים:

א. היכא שיש לבעל היכולת לשלם את 'עיקר כתובתה' אך לא את 'תוספת הכתובה' שהיא כמובן החלק הארי – לטעמו ולסברתו של העין יצחק הנ"ל גם הרשב"א יודה בזה שיש להקל ולסדר גט מייד. מה שאין כן לשאר הטעמים.

ב. אם יעמיד הבעל ערבויות מתאימות כנגד חוב הכתובה בדמות עיקולים על נכסיו או ערבים אישיים וכדו' – לטעמו של ויאמר יצחק בכהאי גוונא גם הרשב"א יודה שניתן לסדר את הגט מייד דזיל בתר טעמא' ופשוט.

ג. בגוונא שיש לאישה נכס על שמה או סכום סביר להתחיל חיים חדשים – לפי טעמו של הרדב"ז, וכן לטעמו של הישועות יעקב באופן שבעודה נשואה נהנה הבעל מנכסי האישה ואין לו אינטרס כלכלי בפטור מהמזונות, גם הרי"ף והרשב"א יודו שאפשר לסדר את הגט מייד ורק לאחר מכן לדון בתביעת הכתובה, דזיל בתר טעמא, ומאחר שיש לה רכוש ויכולת פיננסית סבירה אין בזה חשש כלל (לרדב"ז, ולישועות יעקב – אם הבעל נהנה מרכושה בעודם נשואים, וכנ"ל).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ד. בגוונא שבית הדין התחיל לדון בכתובה טרם סידור הגט, ובית הדין דוחה את החלטתו עד לאחר החלטת ערכאה אחרת בעניין הרכוש למניעת 'כפל תשלומים' – לטעמו של העין יצחק גם הרשב"א יודה להקל בזה.

ה. כשבית הדין החל בדיונים בעניין תביעת הכתובה או הרכוש אך הדיונים מתארכים יתר על המידה ובית הדין מחליט לדחות את הכרעתו בכתובה לאחר סידור הגט – לטעמו של העין יצחק מסתבר שגם הרשב"א יודה להקל בזה.

הטעמת טעמים אלו לדיון ברכוש לאחר סידור הגט

עתה נדון בקצרה לאור הטעמים הנזכרים ונשליך את הדברים לנידוננו אנו.

כאשר הנידון הוא אם להקדים את הדיון ואת החלטת בית הדין בדבר ענייני הרכוש לסידור הגט או לאחרם לאחריו, נראה שמהסברת הנימוקים שהעלינו לעיל לעניין חששם של המהר"י מינץ והבאים אחריו ולעניין שיטתם של הרי"ף, הרשב"א והתשב"ץ תצא נפקא מיניה לדינא בענייננו. ונפרט לפי סדר הטעמים שהזכרנו.

לטעם א' – לכאורה גם כשהנידון הוא על הרכוש ולא על הכתובה איכא חיסרון זה שמא הבעל יוציא לעז על הגט.

לטעם ב' – ברור שאין חיסרון מצד "שלא תהא קלה בעיניו להוציאה" כשהנידון על הרכוש ולא על הכתובה.

לטעם ג' – כבר הזכרנו לעיל דהיכא שיש לאישה עוגן כלכלי וביטחון פיננסי וגם האיש עשוי להיפסד מהגירושיה יותר משירוויח במזונות – אין חשש זה כלל, ואף להרשב"א ודעימיה אפשר לסדר גט לאלתר.

לטעם ד' – הגם שיתכן ששייך חשש זה אף לעניין דיון על הרכוש, מכל מקום בוודאי היכא שיש רכוש הרשום רק על שמה ויש לה ממון נוסף ברשותה, אף לדעת הרשב"א ודעימיה יש להתיר את סידור הגט ולא לחשוש.

לטעם ה' – ברור כי חשש זה 'משום חניא' לא קיים בדיון על הרכוש, וקל וחומר היכא שיש לאישה רכוש על שמה בלבד.

עוד יש להוסיף ולומר שגם לטעם הראשון אין לחוש אם בית הדין מבהיר לשני הצדדים גם יחד כי נידון הכתובה או הרכוש יידון לאחר הגט ולא תישמע שום טענה בעניין ומוסכם בזאת על שני הצדדים גם יחד כי אלו שני נידונים נפרדים לכל דבר ועיקר וכדבריו של הגר"א בביאורו (לאבן העזר סימן ק"ט יד) הנזכר לעיל.

ויעוין במאמרו של הרב שמעון יעקבי ובחליפת כתביו עם בעל שו"ת משנה הלכות בנידון (התפרסם בתחומין כב עמודים 157–183) שעסק בנושא וסיכם דבריו שמעשים בכל יום בבתי הדין שלאחר מתן הגט חוזרים לבית הדין לדון בענייני הממון.²³

²³ יעוין שם שהוכיח דבריו מכך שלא מוזכר בגמרא או בראשונים את הצורך שהאישה תמחל את כתובתה קודם למתן הגט, ואדרבה במרדכי (גיטין סימן תנב) כתב: "כשהגט ביד האשה חתום, יכולה להנשא באותו גט או לגבות כתובתה." עוד הוכיח כן מדברי הרמ"א (אבן העזר סימן קמא סעיף נב) שכתב:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מן הכלל אל הפרט

מעבר לאמור לעיל ולרווחא דמילתא, נראה להוסיף סברות נוספות בנידוננו להתיר לכתחילה לסדר גט טרם תום דיון על הרכוש וכדלהלן:

לעניין סברת הרשב"א ודעימיה:

א. מטרת הפסיקה או התקנה שהביא הרשב"א בדבריו הייתה לתקנת האישה וכדי להקל עליה לפתוח חיים חדשים ולהינשא לאחר. משכך, כיוון שבמקרה דנן בית הדין משוכנע שתביעת האישה לסידור גט לאלתר מוצדקת, ואין העיכוב לטובתה אלא להפך: אם חלילה נעכב את הגירושיין ונמנע אותם הימנה עד לתום הליך הרכוש כרצון הבעל, ייגרם לה נזק משמעותי עם חלוף השנים ותבזבז זמן יקר לריק בדחיית המועד למציאת בן זוג, לפיכך היא הנותנת שבמקרה דנן גם הרשב"א ודעימיה יתירו לחייב ולסדר גט מייד.

ב. מאחר שכל התקנה הייתה לטובת האישה כפי שנתבאר, אם כן בגוונא שהיא התובעת לשנות את הסדר (אף בלי שנחליט אנו שזו טובתה) הרי שהיא בגדר האומרת 'אי אפשי בתקנת חכמים' ושומעין לה (וכפי שהוזכר לעיל בפתח הדיון בדברי הרשב"א ודעימיה).

ולעניין שאר הסברות (לעז וכו'):

מאחר שבנידוננו בית הדין הגיע למסקנה שיש לחייב את הבעל ליתן גט לאשתו, נמצא שמבחינת ההלכה הוא חייב להישמע להוראות בית הדין. כדי שלא לעגן את אשתו ו'לאפרושי מאיסורא' יש לסדר מתן גט מהר ככל האפשר ולהותיר את המשכם של הדיונים בתביעת הרכוש לאחר סידור הגט. וכאמור לעיל סברות אלה – לשיקולו של בית הדין הן ואינן זכות של מי מהצדדים.

ומעבר לאמור כאן, כבר הזכרנו לעיל שברכוש יש מקום להקל יתר על המידה שבדיון על כתובה. וכבר הזכרנו שטרם סידור הגט בית הדין מדגיש לשני הצדדים כי סידור הגט הוא סופי, מוחלט וללא תנאים, ואינו תלוי כלל וכלל בחיוב הכתובה או חלוקת הרכוש.

כהנהגה זו עולה גם מדבריו של הערוך השולחן שכתב (אבן העזר סימן קמא סעיף קלב) וזו לשונו:

וכן יש להזהר שאם נשאר ביניהם איזה חוב זה על זה או איזה תביעה שידברו מפורש שאין זה שייך להגט, שאפילו אם לא יקויים הדבר לא יהיה שייך להגט. וכן אנו נוהגים.

מסקנה

תבנא לדינא: עסקינן בבני זוג שכבר שנים רבות דרים בנפרד כאשר כל אחד המשיך את חייו, ומנסה להוציא ככל האפשר מזולתו.

אם התנה הבעל שתמחול לו כל זכות שיש לו עליו – אף על גב שלעניין דינא יש לדון מהו בכלל "כל זכות", מכל מקום יש להחמיר לעניין גט שתמחול כל זכות שיש לה עליו ואחר כך תדון עמו מהו בכלל, וכן כל כיוצא בזה.

מקור דינו של הרמ"א הוא מדברי שו"ת הריב"ש (סימן שיז) שדן בבעל ששלח גט על ידי שליח, וציווה לשלוחו שלא ייתן את הגט לאישה אלא לאחר שתמחול לו כל זכות שיש לו אצלה מחיוב כתובתה – אם בכלל ציווי הבעל נכללת מחילתה של האישה על 'מתנה לחוד' וכו', והשיב הריב"ש וזו לשונו: "[...] ואחר נתינת הגט תוכל לתבוע האישה מתנתה על נכסי בעלה." עכ"ל. וכן הובאו דברי הריב"ש בבית יוסף שם, הרי שאפשר לקיים דיון ממוני גם לאחר הגט.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בית הדין ואף שני הצדדים גם יחד משוכנעים לחלוטין שהנישואין ביניהם כבר נכרתו. שני הצדדים מנהלים תביעות לגירושין, אין ביניהם ולא כלום, ויש צורך להסדיר את המצב גם בפן ההלכתי. אלא שמחמת שיקולים טקטיים מחליט הבעל בידו האחת לעכב את הגירושין עד שיסתיימו ההליכים בין הצדדים בתיק הרכוש. כל זה לא מפריע לו לנהל בידו השנייה תביעת גירושין כנגד האישה.

בית הדין חש שהצדדים עומדים בפני שוקת שבורה: אין התקדמות ממשית, כל צד מתחפר בעמדותיו, הצדדים יחד מסבכים את התמונה עוד יותר ובמקום לנסות להתקדם ולהתפשר קמעא, הם צוללים לעומק ועדיין אין אנו רואים את הסוף.

משכך סבור בית הדין שיש כאן סיבה לחייב בגט הן מצד דינו של רבנו ירוחם כששני הצדדים מורדים זה בזה (כמבואר בפרק א לפסק הדין), והן מצד דינו של הגר"ח פלאג'י מחמת עיגון האישה (כאמור בפרק ב). אנו מצווים 'לאפרושי מאיסורא' ולהפסיק מצב בלתינסבל זה – מבלי לנקוט עמדה כרגע מי מבין השניים הוא האשם במשבר ומי התחיל במרידה (פרק ג). מן הראוי שהצדדים יתגרשו לאלתר, ולא מיבעיא לשיטת הרמ"א, הבית שמואל והגר"א שנקטו להלכה להקדים סידור גט לדיון בכתובה (כמבואר בפרק ד) אלא אפילו לשיטת החלקת מחוקק בדעת הרשב"א והראשונים דעימיה – שאני הכא שהאישה רוצה בגט מייד ושהנידון איננו לגבי חיוב הכתובה אלא לגבי המשך התנהלותם הבלתי-פוסקת של הצדדים ברכוש (כאמור בפרק ה), כששניהם מנהלים תביעה לגירושין והבעל מנסה לשפר עמדות באמצעות עיכוב הגט.

לכן, ובצירוף כל הטעמים שהוזכרו לעיל, מחליט בית הדין לחייב את הבעל במתן גט לאשתו לאלתר וללא עוררין.

הרב רפאל זאב גלב

מצטרפים למסקנה.

הרב שמעון לביא

הרב יצחק מרוה

לאור האמור מחליט בזאת בית הדין בנידון דידן כדלהלן:

- א. הבעל חייב לגרש את האישה לאלתר.
  - ב. תביעת הרכוש תמשיך להתנהל בפנינו במקביל.
  - ג. בית הדין קובע לצדדים מועד לסידור גט ליום ראשון ב' בניסן תשע"ט (7.4.19) [...]
  - ד. אם יסרב הבעל לקיים פסק דין זה, ידון בית הדין בהטלת צווי הגבלה.
  - ה. מותר לפרסם פסק דין זה לאחר השמטת פרטים מזהים כנהוג.
- ניתן ביום כ"ד באדר ב' תשע"ט (31.3.19).

הרב שמעון לביא

הרב רפאל זאב גלב

הרב יצחק מרוה

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה